

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANTİK ÇAĞ BİLİMİNDE TROAS BÖLGESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

MERVE KOLDAMCA YILMAZ

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Turan TAKAOĞLU

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ANTİK ÇAĞ BİLİMİNDE TROAS BÖLGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Merve KOLDAMCA YILMAZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU

Çanakkale – 2012

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antik Çağ Biliminde Troas Bölgesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

08/10/2012

Adı ve Soyadı

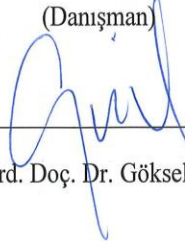
Merve KOLDAMCA YILMAZ

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Merve Koldamca'ya ait
Antik Çağ Biliminde Troas Bölgesi
adlı çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Göksele SAZCI

Üye Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet ASLAN

Tez No : 449187

Tez Savunma Tarihi : 08/10/2012

Yrd. Doç. Dr.

İbrahim Hakkı ÖZTÜRK

Enstitü Müdürü

23.11.2012

ÖZET

ANTİK ÇAĞ BİLİMİNDE TROAS BÖLGESİ

Merve KOLDAMCA YILMAZ

Bu yüksek Lisans tez çalışması antik Yunan düşüncesinde Troas bölgesinin oynadığı rolü değerlendirmeyi amaçlar. Antik Yunan Çağının Arkaik döneminde Sokrates Öncesi Düşünürler olarak adlandırılan düşünürler gurubu içinde kabul edilen İonyalı Düşünürler özellikle Batı Anadolu'nun İonya bölgesinde ön plana çıkar. İonya dışında Arkaik Çağda yine Güney İtalya coğrafyasının Yunan düşüncesinde önemli yer tuttuğu bilinmektedir. Klasik ve Hellenistik dönemlerde ise Atina'nın antik Yunan düşüncesinde ön plana çıktığı görülmektedir. Bütün bu gelişmeler içinde antik Troas bölgesinin de Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemlerde önemli yerli bilgin ve düşünürleri yetiştirdiği gibi Atina ve benzeri diğer kentlerden Troas bölgesine düşünce üretmek üzere geldiklerine tanık olmaktadır. Bu bağlamda bu tez çalışmasının ana amaçlarından biri Troas bölgesinin önemli kentleri arasında yer alan Lampsakos, Assos, Tenedos ve Skepsis gibi kentlerde doğup yetişen veya bu kentlerden bazılarında dışarıdan gelip düşünce okulları kuran bilgin ve düşünürleri ve eserlerini tanıtmaktır. Bu yüksek tezinin ikinci amacı da Troaslı olmayan düşünürlerin neden söz konusu bu Troas kentlerininin gelipte düşünce üretmeyi seçtikleri konusunu irdelemektir. Troas kentleri arasında özellikle Lampsakos antik kentinin antik Yunan bilim ve felsefesinde hem bilgin ve düşünür yetiştiren hem de bölgesel olmayan bilgin ve düşünürler için cazip olan önemli bir okul olduğu görülmektedir.

ABSTRACT

THE REGION OF TROAD IN ANCIENT SCIENCE

Merve KOLDAMCA YILMAZ

This master's thesis aims to examine the role of the ancient region of the Troad in western Asia Minor within the ancient Greek philosophy and science. In Archaic Greece, Ionian Thinkers considered among the Pre-Socratic thinkers became famous in the region of Ionia in western Asia Minor. Besides Ionia, it is well established that southern Italy was also important within the ancient Greek thought in the Archaic period. However, Athens emerged as an important center of philosophy and science in the Classical and Hellenistic periods. The Troad is one of those regions where native thinkers contributed much to the ancient Greek philosophy and science. In addition, it is evidenced that the Troad attracted numerous thinkers foreign to the cities of the Troad, including Athens. The Troadic cities such as Lampsacus, Assos, Tenedos and Scepsis were among the places where both native and visiting thinkers contributed to the ancient Greek thought in the Archaic, Classical and Hellenistic periods. In this context, the main aim of this thesis is to introduce the native Troadic and visiting thinkers and their works lived in the cities such as Lampsacus, Assos, Tenedos and Scepsis. The subsidiary aim of this thesis is to examine why foreign thinkers such as the Athenian ones came to the Troad to work on philosophy and science. There must have been some factors that attracted the Athenian thinkers to the cities of the Troad. Among the cities of the Troad, Lampsacus was probably the most important cities where both native thinkers and visiting thinkers played an important role in the development of ancient Greek thought.

ÖNSÖZ

Arkeolojik çalışmalar içerisinde; tarihin her döneminde önemli bir yerleşim bölgesi olarak karşımıza çıkan, üzerinde sayısız uygarlığın kurulup geliştiği, konumu gereği insanları her zaman cezbeden Troas Bölgesi, bilim ve felsefe alanında da adından sıkça söz ettirmiştir. İncelemiş olduğumuz Lampsakos, Tenedos, Assos ve Scepsis kentleri ve buralarda yetişmiş veya yaşamış bilgin ve düşünürlerle ilgili az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu alanda çalışılmamış özgün bir konu olması ‘‘Antik Çağ Biliminde Troas Bölgesi’’ adlı çalışmanın araştırmalara destek olmasının yanı sıra, bu bölgede yaşamış ünlü kişiler ve yaşamış oldukları yerlerle ilgili daha kapsamlı çalışmalar için el kitabı niteliğinde yararlı bir kaynak olacağını düşünmekteyim. Konunun seçiminde beni yönlendiren, çalışma sürecinde bana yol gösteren ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. Turan TAKAOĞLU’na teşekkürlerimi sunarım. Her şeyden önemlisi, büyük sabrı ve yüreklendirici desteklerinden ötürü çok değerli ailem ve sevgili eşim Serkan YILMAZ’a ve kendisinden çaldığım zamandan dolayı da biricik bebeğime teşekkür borcum büyüktür.

Merve KOLDAMCA YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
RESİMLER LİSTESİ.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. ANTİK YUNAN ÇAĞINDA TROAS BÖLGESİ.....	5
2.1. Antik Troas Coğrafyası.....	5
2.2. Antik Yunan Çağında Troas Siyasi Tarihi	8
3. ANTİK TROAS BÖLGESİNDE BİLİM	12
3.1. Lampsakos.....	12
3.1.1. Kharon.....	15
3.1.2. Anaksagoras.....	15
3.1.3. Yaşlı Metrodoros.....	18
3.1.4. Straton.....	19
3.1.5. Anaksimenes.....	21
3.1.6. Epikuros.....	22
3.1.7. Kolotes.....	25
3.1.8. Polyaeus.....	26
3.1.9. Genç Metrodoros.....	26
3.1.10. Idomeneus.....	30
3.1.11. Batis	30

3.1.12. Timokrates	31
3.1.13. Leonteus	31
3.1.14. Themista.....	31
3.1.15. Euaeon	32
3.1.16. Ksenophon.....	32
3.2. Tenedos.....	33
3.2.1. Kleostratos.....	28
3.3. Skepsis.....	37
3.3.1. Koriskos.....	39
3.3.2. Neleos.....	39
3.3.3. Demetrios.....	40
3.3.4. Metrodoros.....	41
3.4. Assos.....	41
3.4.1. Aristotales.....	42
3.4.2. Theophrastos.....	46
3.4.3. Kleanthes.....	47
4. SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA.....	52

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. Troas bölgesi ve metinde geçen antik kentler.....	6
Resim 3.1. Lampsakos'ta basılmış M.Ö. 412 tarihli bir elektron sikke.....	14
Resim 3.2. Ön yüzünde Büyük İskender arka yüzünde Tanrıça Athean betimli gümüş Lampsakos sikkesi (M.Ö. 298-281).....	14
Resim 3.4. Ömrünün son yıllarını Lampsakos'ta dersler vererek geçiren Klazomenaili Anaksagoras.....	16
Resim 3.5. Lampsakoslu Yaşlı Metrodoros	18
Resim 3.6. 1493 yılında yayınlanan Nuremberg Chronicle'de Straton tasfiri..	20
Resim 3.7. Lampsakos'ta verdiği dersler ile bir çok yerli düşünürü derinden etkileyen Samos'lu Epikuros.....	22
Resim 3.8. Epikür felsefesinin önde gelen düşünürlerinden Lampsakos'lu Kolotes.....	25
Resim 3.9. Genç Metrodoros'un " <i>On Sensetaions</i> " adlı eserine ait M.Ö. 1. yüzyıla ait bir fragman (Napoli Muzeo Nazionale).....	27
Resim 3.10. Epikuros felsefesinin önde gelen temsilcilerinden Lampsakos'lu Genç Metrodorus (a) Münih Glyptothek Müzesi, (b) Berlin Pergamon Müzesi.....	28
Resim 3.11. Autun Rolin Müzesinde Genç Metrodoros'u betimleyen Roma dönemi mozaiği.....	28
Resim 3.12. Paris Louvre Müzesinde Epikuros ve Genç Metrodoros'un birlikte betimlendiği büst biçimindeki mermer heykeltıraşlık eserinin farklı açılardan görüntüsü.....	29
Resim 3.13. Paris Louvre Müzesinde Epikuros ve Genç Metrodoros'un birlikte betimlendiği büst biçimindeki mermer heykeltıraşlık eserleri..	29
Resim 3.14. Aristotales.....	45
Resim 3.15. Assos antik kentinin bulunduğu Behramkale'de dikilen Aristotales heykeli.....	45

Resim 3.16. Thephrastos büstü.....	38
Resim 3.17. Kopenhag New Carlsberg Glyptotek Müzesinde Kleanthes başı.....	39

GİRİŞ

M.Ö. 6. yüzyılın başlarında İonya bölgesinde bir gurup bilgin ve düşünürün kendilerini evrenin yapısı ve doğa kanunlarının anlaşılmasına adanmasıyla antik Yunan kültürü önemli bir dönüm noktasını yaşamaya başlamıştır. Evreni ve doğa olaylarını mitoloji ve din çerçevesinde gizemli güçlerle açıklamaya çalışan geleneksel yaklaşımlar yerini yavaşça terk edilerek doğanın ve evrenin bir dizi kanunlarla yönetildiği düşüncesine terk etmeye başlamıştır. Genellikle “İonyalı Düşünürler”, “Doğa Bilimcileri” veya “Sokrates Öncesi Düşünürler” olarak adlandırılan bu gurup bilgin ve düşünür Batı Anadolu’da İonya bölgesinin arkeolojik önemini açıkca vurgulamaktadır. Bu bakımdan Thales, Anaksagoras, Anaksimander, Anaksimenes ve Heraklitus gibi bilgin ve düşünürleri barındıran İonya bölgesi bir bakıma ilk keza sistematik bir şekilde bilim ve felsefe çalışmalarına ev sahipliği yaparak Batı Felsefesi’ nin merkezi sayılır konumuna gelmiştir. İonya Bölgesinin antik Yunan bilim ve felsefesinde önder olma konumunun Orientalizan hareketlerle birlikte içinde Babil ve Mısır coğrafyalarının da bulunduğu Doğu dünyasının katkılarıyla mı olduğu konusu da üzerinde çok tartışılan önemli bir arkeolojik konudur. Özellikle M.Ö. 8. yüzyıl sonu ve 7. yüzyılda artan kolonizasyon hareketleri ve deniz ticareti faaliyetleri hiç şüphesiz Doğu ve Yunan dünyasını bir araya getirmiştir. Batı Anadolu’da İonya bölgesi bu kültürel etkileşim sürecinde önemli bir aracı görevi görerek İonyalı yerli bilgin ve düşünürlerin şekillenmesinde önemli katkı sağlamış olmalıdır. Arkaik dönem kolonizasyon ve ticaretinde önemli rol oynayan Milet, Efes, Teos, Klazomenae gibi önemli İonya liman kentleri ve Samos gibi önemli bir stratejik İonya adası İonyalı özellikle Matematik ve astronomi konusunda öne çıkan bilgin ve düşünürleri yetiştirerek onların antik Yunan felsefe tarihinde önemli yer almalarına yol açmıştır. Bu durum antik İonyalı bilgin ve düşünürlerin matematik konusundaki düşüncelerin kökeninde Mısır ve astronomi konusundaki düşüncelerinde Babilden direk olarak aldığı anlamına gelmemelidir. Her ne kadar Mısır ve Babil önemli ön bilgi sağlayıcı konumunda olsalar bile antik İonyalı bilgin ve düşünürlerin bu bağlamdaki dehası ve çabası özellikle göz ardı edilmemelidir.

M.Ö. 6 ve 5. yüzyıllarda önderliğini sürdüren İonya bölgesi dışında antik Yunan biliminde bu yüzyıllarda farklı bölgeler de ön plana çıkarak dikkat çekmektedir. Bunlar arasında hiç şüphesiz Yunan kolonilerinin yoğun olduğu Güney İtalya ve Sicilya bölgeleridir. Bu iki bilim ve felsefe merkezi olan İonya ve Güney İtalya bölgeleri dışında özellikle M.Ö. 400 sonrası Atina'nın ön plana çıktığı bilinmektedir. Sokrates ile başlayan ve Platon ve Aristoteles ile karakterize edilen dönem hiç şüphesiz Atina'yı antik Yunan felsefesinin merkezi haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. M.Ö. 387 yılında Platon tarafından Atina'da kurulan *Akademia* (Ἀκαδημία) ve Aristoteles tarafından M.Ö. 335 veya 334 tarihinde kurulan *Lykeion* (Λύκειον) Atina'yı bilim ve felsefesinde lider konumuna getiren faktörler konumuna gelmiştir.

Troas Bölgesi de antik çağ bilim tarihinde ön plana çıkan bölgeler arasında yer almaktadır. Doğu ile batı arasında bir köprü vazifesi görevi gören Troas Bölgesi coğrafi konumu açısından stratejik bir yer teşkil etmesi dolayısı ile tarihin her döneminde önemli bir yerleşim bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik çağlardan başlayan önemini hiçbir zaman yitirmemiş, zamanımıza kadar önemli bir coğrafik bölge olarak kalmayı başarmıştır. Troas bölgesi kentlerinde doğup büyümüş veya sonradan burada yaşamayı tercih eden bilgin ve düşünürler ile de anılmaktadır. Antik çağ Yunan biliminde Troas bölgesi kentleri arasında özellikle Lampsakos ön plana çıkmaktadır. Lampsakoslu bilim adamları arasında kronolojik olarak ilk tarihçi Kharon akla gelmektedir. Kharon en erken antik Yunan tarihçilerden biri olması açısından çok önemlidir. Özellikle tarihçilerin babası olarak bilinen Halikarnasos'lu Herodotos'tan önce yaşamış biri olarak özellikle doğu coğrafyası konusunda eserler vererek ünlü öncü tarihçilerden olan Hekateus'un araştırmalarını devam ettirmiştir. Lampsakos ile özdeş olmuş diğer önemli şahsiyet ise M.Ö. 430 yılında Atina'dan mahkûm olması ardından geldiği Lampsakos'ta okul kurması ile kentte çok sevgi ve saygınlık kazanan Anaksagoras'tır. Anaksagoras'ın çağdaşı Lampsakos'un yerlisi Yaşlı Metrodoros da M.Ö. 5. yüzyılın önemli bilginleri arasında yer alır. Bunların dışında Klasik dönemin sonlarında veya M.Ö. 4. yüzyılın sonlarına doğru Lampsakos'un yerlisi Kolotes Straton ve Anaksimenes antik Yunan bilimine katkıları ile bilinmektedir. Hellenistik dönemde de Lampsakos'un antik Yunan biliminde önemini korduğuna tanık olmaktayız. Bu dönemde ünlü düşünür Epiküros'un ömrün son yıllarını

Lampsakos'ta geçirmeyi tercih etmesi döneme damgasını vurmuştur. Epikuros'un Lampsakos'ta yaşadığı sürece kentin yerli düşünürleri arasında yer alan Polyaeus, Genç Metrodoros, İdomeneus, Euaeon, Timokrates, Leonteus ve Batis gibi isimlerle yakın ilişki içinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan Marmara denizi güney kıyısı yerleşimlerinden Lampsakos'un M.Ö. 6. yüzyıldan M.Ö. 4. yüzyıl sonuna kadar bir çok bilgin ve düşünür ev sahipliği yapması gerçeği önemli bir inceleme konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle antik Yunan kentlerinde bilimsel çalışmalara yön veren faktörlerin neler olduğu veya neden dönemin ünlü düşünürlerinin Lampsakosa gelip burada bilim yapmayı tercih ettikleri soruları detaylı araştırılması gereken konular arasındadır.

Lampsakos dışında bu tez kapsamında değerlendirilebilecek Troas yerleşimleri arasında Tenedos (Bozcaada) önemli yer tutar. Ünlü İonya'lı bilgin ve doğa bilimcisi Thales'in Tenedos'ta ömrünün son yıllarını geçirdiği ve burada öldüğü konusunda bilgiler mevcuttur. Ölmeden önce ise Thales'in Tenedos'ta Kleostratos adında bir gök bilimciyi yetiştirdiği bilinmektedir. Astronomi ile ilgili bilgileri Thales'den aldığı kabul edilen M.Ö. 6. yüzyılda yaşamış Kleostratos da bu tez kapsamında değerlendirilmesi gereken antik bilginler arasında değerlendirilmesi gerekmektedir. Astronomi çalışmaları için Tenedos (Bozcaada) un seçilmesi arkasındaki arkeolojik nedenlerin de irdelenmesi gerekmektedir.

Lampsakos ve Tenedos dışında antik Troas bölgesinde bilim denince akla gelen bir diğer yer Skepsis kentidir. Skepsis Troas Bölgesi arkeolojisi içinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda refah bir yaşantı seviyesini yakalamış Skepsis kenti ünlü düşünürler Aristoteles ve Theophrastos'un kütüphanesinin Bergama (antik Pergamon) ve İskenderiye'ye (Aleksandria) taşınmadan önce saklandığı yer olarak tarihi kaynaklarda yerini almıştır. Skepsis kenti özellikle, Koriskos, Neleos, Demetrios ve Metrodoros adlarında dört bilgin ve düşünür ile ün yapmıştır. Yukarıda sözü edilen kütüphane Neleos tarafından muhafza edilmiştir. Helenistik dönemde özellikle Pergamon merkezli Attalos hanedanlığı döneminde Skepsis'in önemli bir felsefe ve öğrenme merkezi olduğunu göstermektedir. Skepsis'in Helenistik dönemin ünlü kültür merkezi Pergamon Krallığı etkisinde olması kentin coğrafi konumundan kaynaklanıyor olmalıydı. Bu açıdan dağlık Troas bölgesinde yer alan Skepsis kenti de antik Troas biliminde dikkat çekicidir.

Troas bölgesinde Lampsakos, Tenedos ve Skepsis dışında antik çağ biliminde yer tutan dördüncü önemli kent ise Assos olarak kabul edilebilir. Assos kenti özellikle burada kısa süreli yaşayan Aristoteles ile ona eşlik eden Theoprastus ile ün yapmış olmasına rağmen kentin yerlisi stoacı Kleantes de anılması gereken önemli düşünürdür. Burada özellikle Aristoteles'in Atina'dan sonra Assos kentinde yaşamayı ve eser vermeyi tercih etmesi altı çizilmesi gereken konudur. Özellikle M.Ö. 4. yüzyılda altın çağını yaşayan Assos kenti antik Yunan biliminde önemli yer tuttuğu şüphe götürmez.

Bu bakımdan kapsam olarak özellikle Lampsakos, Tenedos, Skepsis ve Assos kentleri ışığında antik Troas bölgesinde bilim konusunu değerlendirmeyi amaçlayan bu tez çalışması yöntem olarak ikinci bölümde antik Yunan çağında Troas bölgesinin tarihi coğrafyasını değerlendireyi amaçlar. Bu şekilde oluşturulacak çerçeve ile tezin içeriğini oluşturan bölgeyi antik çağ bilimi için çekici hale getiren faktörler değerlendirilmiş olacaktır. Bu yüksek lisans tez çalışmasının üçüncü bölümünde antik Troas bölgesinde Arkaik, Klasik ve hellenistik dönemlerde Lampsakos, Tenedos, Skepsis ve Assos gibi Troas kentlerinin yerlisi veya bu kentlere sonradan gelip eser veren bilgin veya düşünürlerin biyografisi ve eserler üzerine genel değerlendirme yapmayı amaçlar. Bu değerlendirmeleri yaparken de bu şahsiyetlerin yaşadığı dönemlerde kentlerin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarına da vurgu yapılacaktır. Bu bilgin ve düşünürler üzerine yazılmış ciltler dolusu kitap olduğu gerçeğine rağmen bu tez bu konuya sadece derli toplu bir bakış açısı ile yaklaşmayı amaç aldığı burada tekrar ifade edilmelidir. Burada Troas bölgesinin Ege ile Marmara ve Karadeniz dünyalarını birbirine bağlayan bir coğrafik nokta da bulunmasının altı çizilmelidir. Bu yüksek lisans tezinin dördüncü bölümü ise genel bir değerlendirmeyi içerir. Lampsakos, Tenedos, Skepsis ve Assos kentlerinin soyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarına tanıklık yapan arkeolojik bulgular ışığında bu bilgin ve düşünürlerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çünkü hiç şüphesiz sözü edilen bu kentlerin bilim ve felsefe yapmaya olanak sağlayacak şartları sunmuş olması beklenmelidir. Bu bakımdan bu yüksek lisans tez çalışması Arkaik, Klasik ve hellenistik dönemlerde zaman zaman ön plana çıkmış Lampsakos, Tenedos, Skepsis ve Assos kentlerinin bilim yapma şartlarını yerine getirecek düzeyde oldukları ileri sürülmektedir.

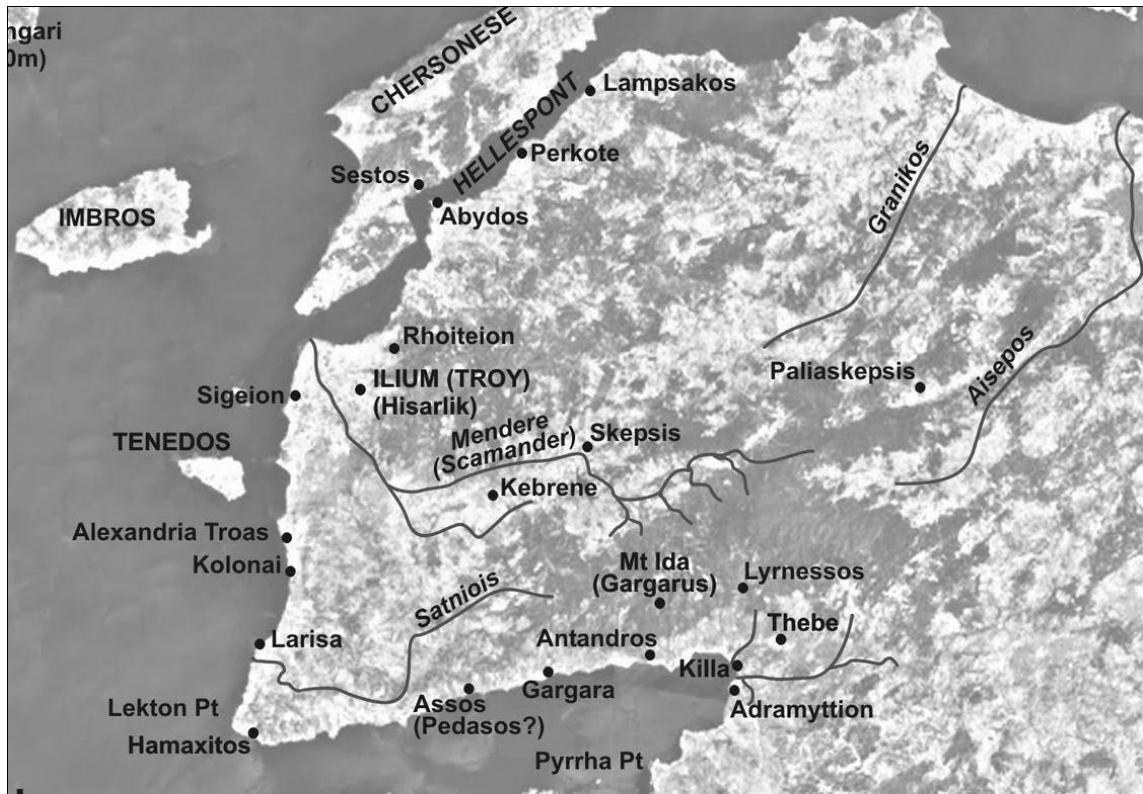
2. ANTİK YUNAN ÇAĞINDA TROAS BÖLGESİ

Bu bölümde genel anlamda iki alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlık antik Troas bölgesinin coğrafik özelliklerini antik yazılar ışığında tanımlamayı amaçlar. İkinci alt başlık ise coğrafik özellikleri tanımlanan antik Troas bölgesinin antik Yunan çağıyla ilgili önemli tarihi olayları ve sosyo-kültürel değişim ve gelişmeler konusunda bir takım değerlendirmeler yapmayı amaçlar.

2.1. Antik Troas Bölgesi Coğrafyası

Günümüzde Anadolu'nun kuzeybatı köşesinde bulunan ve Çanakkale İli topraklarını büyük ölçüde içine alan bölge antik çağlarda Troas olarak bilinmekteydi. Bu bakımdan antik Troas bölgesi coğrafik olarak kabaca modern Biga Yarımadasına karşılık gelir. Antik Troas bölgesi batıda Ege Denizi, güneyde Edremit Körfezi ve kuzeyde Marmara Denizi ile çevrilidir. M.Ö. 1 yüzyılda yaşamış ünlü antik çağ coğrafyacısı Strabon tarafından yazılan *Geographia* (Coğrafya) adlı eser Troas bölgesi coğrafyası ve yerleşimleri konusunda en kapsamlı bilgi kaynağımızdır. Troas bölgesi coğrafik anlamda doğu ve batı dünyaları arası köprü görevi gören önemli bir stratejik noktada yer aldığından dolayı eski çağlar boyunca önemli tarihi olaylara sahne olmuştur. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar Troas bölgesinin en erken Neolitik Dönemden beri Anadolu ile Avrupa dünyası arasında köprü görevi gördüğünü tanıklık etmektedir. Troas bölgesinin coğrafik önemini her şeyden önce M.Ö. 13. yüzyıl sonlarında olduğuna inanılan efsanevi Troya Savaşlarından kaynaklanmaktadır. Troya Savaşları kadar bölgenin stratejik önemine işaret eden bir diğer tarihi olay da Büyük İskender'in ordularını boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçirmesinden anlaşılmaktadır. Troas bölgesi tarih boyunca hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir ve her zaman coğrafik önemini korumayı başarmıştır. Antik Troas Bölgesi coğrafik anlamda kuzeybatı Türkiye'de Marmara Bölgesinde Biga Yarımadasını kapsar. Troas kuzeyde Çanakkale Boğazı (*Hellespontos*) batıda Ege Denizi (*Mare Aegaeum*) ve güneyde Edremit körfezi ile çevrilidir. Troas kelimesi tamamen bir coğrafik terimdir ve etnik bir anlam içermez. Troas'ın doğusunda kalan bölge antik çağda Mysia ve güneyinde

kalan bölge ise Aeolia olarak bilinirdi. Coğrafik olarak Troas bölgesinin en doğuda Mysia bölgesi ile olan sınırı Aisepos (Gönen) Irmağı olarak kabul edilirken Kaz (Ida) Dağından başlayan bir hat Troas bölgesinin güney sınırlarını oluşturur. Kaz Dağından başlayan bu hattı net bir şekilde tanımlamak oldukça güçtür. Çünkü coğrafyacı Strabon, ünlü halk ozanı Homeros'un anlattıklarına dayanarak Kaz (Ida) dağının güney bölgelerini de antik Troas bölgesi sınırları içine dahil eder.

Resim 1.1. Metinde bahsedilen bazı Troas Bölgesi

"... Homeros Troas'ı Aisepos ırmağından, Eudoksos ise Priapos'un karşısında uzanan Kyzikene adasındaki Artake'den başlatır ve böylece sınırları daraltır, fakat Damastes, Troas'ı Parion'dan başlatarak ülkeyi daha da daraltır ise de öte yandan onu Lekton'a değin uzatır. Öteki yazarlar ise onun sınırlarını farklı biçimlerde uzatırlar. Lampsakoslu Kharen onu Praktion' dan başlatarak yayılma alanını üç yüz Stadia daha küçültür ki, bu da Parion'dan Praktion'a değin olan uzaklıktır, bununla birlikte onu Adramytteion 'a dek uzatır..." (Strabon, *Geographia*, Kitap XIII.2

M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış ünlü coğrafyacı Strabon aynı zamanda antik Adramyttium (Edremit) kentini de Troas bölgesi sınırları içinde dahil eder. Strabon dışında Troas bölgesinin coğrafik sınırlarını tanımlayan bir diğer antik yazar da M.S. 1. yüzyılda yaşamış Yaşlı Plinius'dur. Yaşlı Plinius'a göre Troas bölgesi sınırları batıda Cape Lekton (Babakale) dan doğuda Kius (Gemlik) antik kentine kadar uzanır. Strabon ve Yaşlı Plinius'un aktardığı bilgiler göz önüne alındığında Troas bölgesinin kesin sınırlarını çizmenin zor olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat Troas bölgesi sınırlarının antik çağda gelişen siyasi olaylar ekseninde zamanla değiştiği ileri sürülebilir.

M.Ö. 4. yüzyıl başlarında eserlerini vermiş olan ünlü tarihçi Ksenofon Troas bölgesi sınırları konusunda yorum yapan bir diğer bilgi kaynağıdır. Ksenofon antik Adramyttium kenti ve çevresindeki toprakların Troas bölgesinde kaldığını ima eder. Bu bilgiler diğer bir ünlü tarihçi olan ve M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış Herodot'un sunduğu bilgiler ile benzeşir. Çünkü Adramyttium kenti ve çevresindeki bulunan Antandrus ve Lamponia gibi kentler Herodot tarafından Troas kentleri olarak tanımlanır. Ksenophon Troas bölgesi sınırları için şu ifadeyi kullanır:

"... Buradan (Lampsakos) yola çıkarak, Troas'tan geçtiler ve İda'yı aşarak önce Antandros'a vardılar. Buradan kıyı boyunca giderek Mysia'daki Thebe (Edremit-Havran) ovasına geldiler..."

20. yüzyılın önemli araştırmacılarından Walter Leaf ve John M. Cook antik Troas bölgesi topografyası hakkında önemli araştırmalar yapmıştır. Walter Leaf özellikle Strabon'un yazdıklarını göz önüne alarak Troas bölgesinde incelemelerde bulunmuştur. John M. Cook ise Abydos kenti ile Edremit Körfezi arasında çizilen bir hattın batısında kalan alanları incelemiştir. Bu incelemeler gösterir ki Priapos, Parion, Abydos, Dardanos, Sigeion, Alexandria Troas, Kolonae, Larisa ve Assos gibi bir çok Troas kenti kıyı bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bunun yanı sıra kıyıdan uzak bölgelerde tepe üstü kentleri bulunmaktadır. Bu tepe üstü Troas kentlerine en güzel örnekler Skepsis, Kebren ve Neandria olarak kabul edilebilir. Her ne kadar deniz kıyısına yakın alanlarda bulunan kentlerin ekonomileri ile iç kesimlerde bulunan kentlerin ekonomileri arasında önemli farklılıklar bulunsa bile güçlü bir ticari yol ağının bu kentleri birbirine bağladığı

anlaşmaktadır. İda (Kaz) Dağı kadar antik yazarlar Troas bölgesinde özellikle Skamandros (Karamenderes), ve Simoeis (Dürmek) ırmaklarından sıklıkla bahsetmektedir.

Antik yazılı kaynaklardan edinilen bilgiler ve Troas bölgesi Kentler Fedarasyonu'na üye olan kent isimleri göz önüne alınarak Troas bölgesinin sınırlarını Marmara (Propontis) güney kıyısı yerleşimlerinden Parion'dan güneye doğru bir çizgiyle Paleo-Skepsis kentine uzatılması ve oradanda Edremis Körfezinde Antandros kentine kadar uzatılması gerektiği anlaşılmaktadır (Özhan 2004: 2). Bu açıdan alfabetik sıraya göre Abydos, Akhilleion, Aleksandreia Troas, Antandros, Assos, Dardanos, Gargara, Gergis, İlion (Troia), Hamaksitos, Kebren, Khrysa, Kolonai, Lamponia, Lampsakos, Larisa, Lekton, Marpossos, Neandreia, Ophryneion, Parion, Rhoiteion, Sigeion, Skepsis ve Thymbra antik Troas bölgesi sınırları içinde kalan önemli kentler olarak sıralanabilir. Bu kentlerin yerleşim olarak bir kısmının liman işlevleri gören kıyısız alanlarda yoğunlaştığı görülürken bir kısmı da kıyıdan uzak önemli tepe yerleşimi biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

2.2. Antik Yunan Çağında Troas Siyasi Tarihi

Troas bölgesinin antik Yunan çağının başlangıcı bir nevi Troia ile ilişkilendirilebilir. Bu konu Troia'nın hangi dönemde Anadolulu hangi dönemde Yunan kültürünün bir parçası haline geldiği tartışmalarıyla yakından ilgilidir. Batı uygarlık tarihinin ilk halk ozanlarından olan Homeros'un ünlü *İlyada* destanına konu ettiği Troia kenti yaklaşık olarak M.Ö. 1200 tarihlerinde gerçekleştiği sanılan efsanevi Troia Savaşları ile özdeşleştirilir. Ozan Homeros'un *İlyada* destanına konu olan kent Troia VII olarak kabul edilmesine rağmen, efsanevi Troia Savaşlarının gerçekten olup olmadığı konusu da bugün arkeolojik olarak kesin kanıtlanmış değildir. Homeros'un M.Ö. 700 yılında yaşamış olması ve kendisinin yaklaşık 500 yıl önce gerçekleştiği kabul edilen Troia Savaşlarını destanlaştırması, arkeologların bu konuda kesin bir yargıya varmasını engellemektedir. Hitit çivi yazılı belgelerinde bahsedilen Wilusa'nın Troia kenti ve çevresini nitelediği kabul edilmektedir. Bütün bunlar Troia halkının yerli bir Anadolu toplumu olduğuna işaret etmektedir. Troia'nın Hitit metinlerindeki adı olarak kabul edilen Wilusa kelimesiyle,

bazen Antik Yunan kaynaklarında “İlion” ve Latin kaynaklarında da “İlium” olarak geçen kelimeler arasındaki ses benzerliği oldukça dikkat çekicidir. Bu bakımdan Batı Anadolu Hitit çağında ağırlıklı olarak Luvice konuşan Anadolu halklarının yaşadığı bir coğrafya olduğundan, Troia içinde bu durum söz konusu olabilir. Bu açıdan Homeros’un bahsettiği Geç Tunç çağı Troia halkı Anadolu yerlisi olması olasılığı yüksektir. Troia’da Yunan varlığı özellikle Troia VII dönemi sonları ve özellikle VIII dönemi ile daha yakından ilişkilendirilebilir. Bütün bunlar özellikle M.Ö. 950 tarihinden itibaren Troia’da antik Yunan izlerinin ortaya çıktığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Troia’da ele geçen M.Ö. 950 ve sonrasına tarihlenen Protogeometrik seramikler Troas bölgesinde Yunan varlığına arkeolojik olarak işaret eden en erken tarihli buluntulardır (Rose 2001; Catling 2008; Lenz ve diğ. 2008). Troia dışında Protogeometrik dönemle ilişkilendirilebilecek arkeolojik bulguya rastlanılmamıştır. Troia VI tabakasında ele geçen Miken seramiklerinin de Troia’da antik Yunan etnik kimliğinin varlığı ile ilişkilendirilmesi de bu aşamada doğru değildir. Çünkü Troia’da bulunan Miken seramikleri genel seramik repertuarı içinde sadece yaklaşık % 2 gibi küçük bir orana sahip olduğu bilinmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Troas bölgesi kültü tarihi ve kronolojisi konusunda en önemli bilgi kaynağı Troia’dır. Protogeometrik seramikler ve zayıf mimari veriler dışında Troia’da en güçlü Yunan varlığı özellikle M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar kutsal alanda belirlenmiştir (Rose 2001). Bu bakımdan Arkaik dönemin başından beri aktif kullanım gören kutsal alan Arkaik dönemde Troia ve Troas konusunda önemli arkeolojik veriler sunmaktadır.

Troia dışında Troas bölgesinde Yunan varlığı konusunda arkeolojik bilgilerimiz en erken M.Ö. 8. yüzyıl sonları ile başladığı yönünde veriler mevcuttur. M.Ö. 8. yüzyıl ve öncesinde Troas bölgesinde Yunan öncesi haklar olarak kabul edilen Pelasg haklarının bulunduğu bahsedilir. Örneğin Homeros Pelasglardan bahsederken onların Troialıların yandaşı olduğundan bahseder ve Larisa bu kentlerden biridir (Homer, *İlyada*, II.840). Larisa M.Ö. 8. yüzyıl sonlarına tarihlenebilecek seramik buluntusu veren nadir yerleşimler arasındadır (Cook 1973: 218). Troia ve Larisa dışında Perkote ve Pedasos gibi kentlerinde bölgenin erken yerleşimleri arasında değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Troas bölgesinde en önemli değişimin M.Ö. 7. yüzyılda yaşandığı söylenebilir. Bu yüzyılda Aeol halklarının Tenedos ve Lesbos gibi anakraya yakın adalar üzerinde koloniler kurmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Tenedos'un ana karada Larisa ve Kolonai gibi kentleri kontrol altına alırken Lesbos adasındaki Aeol halklarının da Assos, Antandros ve Gargara gibi kentleri kontrol altına almıştır. Batı Troas kıyı bölgelerinde Assos, Antandros, Gargara dışında Aeollerin Neandreaia, Lamponia, Hamaksitos, Sigeion ve Kebren gibi yerleşimlerine de yerleştikleri kabul edilmektedir. Troas bölgesinde Aeoller dışında Miletos merkezli İonya bölgesinin de kolonileri kurarak hakimiyet kurmaya çalıştığı kabul edilmektedir. Örneğin Abydos, Lampsakos, Parion gibi Troas bölgesinin Marmara (Propontis) denizine kıyı kentlerde İon kolonilerinin varlığı ortay akoyulmuştur. Söz konusu kıyı kentleri dışında Skepsis gibi önemli iç Troas bölgesi dağlık kentinde de İonya kolonisi kurulduğu görülmektedir.

Troas bölgesinde Arkaik dönemin en önemli olaylarından biri hiç şüphesiz Lidya Kralı Kroisos'un M.Ö. 546 yılında Pers Kralı Kyros'a kaybetmesi üzerine Batı Anadolu topraklarının Pers İmparatorluğu kontrolüne geçmesidir. Bu dönemde özellikle Sigeion, Abydos, Lampsakos ve Parion gibi kentlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Nitekim İonya ayaklanması sırasında bazı Troas kentlerinin özgürlük yanlısı hareket ettikleri anlaşılmaktadır. M.Ö. 480 yılında Atina'yı ele geçirmek için Pers Kralı Kserkses'in ordularını boğazın en dar yeri olan Abydos'tan Trakya tarafına geçirmiştir. Pers İmparatorluğuna karşı kurulan Attika-Delos Deniz Birliği için bazı Troas kentlerinin M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından sonra Atina'ya vergi ödemeye başlamıştır. Bu kentler arasında Abydos, Lamponia, Assos, Kebren, Neandreaia, Lampsakos, Hamaksitos, Antandros, Larisa, Kolonai özellikle dikkat çekmektedir. Bu şehirler arasında en çok vergiyi lampsakos kentinin ödemesi bu kentin bu yüzyıldaki refah düzeyine ve gücüne tanıklık etmektedir.

M.Ö. 4. yüzyıl içinde Troas bölgesinde Lampsakos ve Assos gibi bazı kentlerde bir dizi tyranlık kurma girişimleri olduğu görülmektedir. Lampsakos'ta önce Euaion ardından Philisos'un tyranlık kurma girişimleri başarısız olmuşken M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında Assos'ta önce Euboulos sonra Hermeias bir dönem kentte tyranlık sistemi kurmayı

başarmıştır. Bu yüzyılda özellikle Assos kenti dikkat çekmektedir. Örneğin, ünlü düşünür Aristoteles'in tyran Hermeias'ın daveti üzerine Assos'a gelmesi hiç şüphesiz bu dönemde Assos'un gücüne tanıklık etmektedir. Troas bölgesi siyasi tarihinde Büyük İskender'in Anadolu'ya geçişi büyük önem arz eder. Büyük İskender'in İlion'a gelerek Athena Tapınağında kurbanlar kestiği iyi bilinmektedir. Fakat onun M.Ö. 323 yılında erken ölümü Troas bölgesinde bir canlanma yaşanmasının önüne geçmiştir. Büyük İskender'in ölümü sonrası yaşanan kargaşa sonrası onun haleflerinin Troas bölgesinde etkili oldukları anlaşılmaktadır. Halefler Arassı yapılan anlaşma gereği Troas bölgesi M.Ö. 311 yılında Antigonos Monophthalmos ("Tek Gözlü") kontrolüne verilmiştir. Antigonos Monophthalmos ilk iş olarak Antigoneia kentini kurarak synoikismos olarak adlandırılan bir yapılanmaya gitmiştir. Bu yapılanmanın amacı çevre şehirlerde yaşayan halkları yeni kurduğu Antioneia kentine taşıyarak önemli bir merkez yaratmaktır. Bu bağlamda Larisa, Kolonai, Hamaksitos, Skepsis ve Neandreia gibi önemli Troas kentleri nüfusları daha sonra adı Aleksandreia Troas olacak olan Antigoneia'ya göç ettirilmiştir. Antigonos Monophthalmos'un Troas bölgesinde yaptığı diğer önemli iş ise daha çok dinsel niteliği olan ve merkezi İlion Athena Tapınağında olan Kentler Federasyonu'nu kurmasıdır (Özhan 2004: 396). Bu yapılaşma sonucu Troas bölgesinde önemli bir birlikteliğin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Antigonos Monophthalmos'un M.Ö. 301 yılında İpsos Savaşında Lysimakhos'a yenilmesi üzerine Troas bölgesi bir süreliğine Lysimakhos kontrolüne geçer. Bu süreçte özellikle Lysimakhosun İlon'da önemli inşa faaliyetlerinde bulunmuştur. M.Ö. 281 yılında Seleukos Hanedanı kralı I. Seleukos Lysimakhos'u yenince Batı Anadolu Seleukos Hanedanı kontrolüne girer. Bu tarihi gerçeğe rağmen Troas bölgesinde Seleukos hakimiyeti konusunda arkeolojik veriler yok denecek kadar azdır. M.Ö. 197 yılında Troas bölgesinde Seleukos gücünü artırmak isteyen Kral III. Antiokhos özellikle kontrolünü kaybettikleri Lampsakos ve Aleksandreia Troas kentlerini ele geçirmeye kalkar. Bu sırada Lampsakos'un Roma'dan yardım istediği bilinmektedir. Bu tarihten sonra Troas bölgesinde dönem dönem Romalıların önemli güç konumuna geldiği görülmektedir. Nitekim, M.Ö. 133 yılında Bergama Kralı III. Attalos Batı Anadolu topraklarını vasiyetle Roma'ya bırakması ile birlikte Troas bölgesinde de tamamen Roma hakimiyeti başlar.

3. ANTİK TROAS BÖLGESİNDE BİLİM

Bu bölümde, antik kaynaklar ve arkeolojik veriler ışığında Troas kentlerinde doğmuş, ya da sonradan gelip eser vermiş bilgin ve düşünürler hakkında mevcut bilgileri değerlendirip bu kentlerin bilim ve felsefe için neden dönemlerinde uygun olduğu konusunu irdelemeyi amaçlar. Bu bakımdan burada ayrıca Lampsakos, Tenedos, Skepsis ve Assos gibi kentlerde neden bilgi ve düşünüşe üretilen yerler olduğu konusu değerlendirilecektir.

3.1. Lampsakos

Antik Propontis (Marmara Denizi) güney kıyısında stratejik anlamda önemli bir coğrafik noktada yer alan Lampsakos antik çağın en seçkin liman kentlerinden biridir. Lampsakos'un antik çağda Ege ve Karadeniz dünyalarını birbirine bağlayan ve Güney Marmara kıyısı boyunca devam eden deniz yolu üzerinde konumlanan Abydos, Parion, Priapos ve Kyzikos gibi önemli liman kentleriyle birlikte deniz ticaretinde önemli rol oynaması kentin ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda yüksek bir düzeye ulaşmasına yol açmıştır. Yunan hakimiyeti öncesinde Pityusa veya Pityussa (Πιτυούσ(σ)α) olarak bilinen Lampsakos antik kentinin İonya bölgesi kentlerinden Phokaia ve Milet kolonisi olarak kurulduğu kabul edilir. Lampsakos ismin etimolojisi ile ilgili olarak yaygın görüş kentinin adı Luvi dilinde "Boğaz halkının kenti yeri" öğelerinden oluşan İlamassaka kelimesinden Lampsake'ye dönüştüğüdür. Antik yazarlara göre, şehrin adı Mandron'un kızı Lampsake onuruna değiştirilip Lampsakos olmuştur. Phokaia'luların bölgeye gelmesinden sonra, yerel halk Phokaiialılar'ı kıskanıp yok etme planları yapar. Lampsake ise bu planları öğrenir öğrenmez Yunanlardan yardım etmesiyle bunu önler ve yerel halkla, Phokaiialılar'ın bir arada yaşayabileceği şekilde şehri ayırır. Buna karşılık olarak da, bir hastalıktan ölen Lampsake'nin adını Lampsakos (Λάμψακος) olarak şehre verirler.

Lampsakos ile ilgili en önemli kayıtlardan birisinin M.Ö. 5. yüzyıl başlarında yaşamış tarihçi Herodotos olduğu anlaşılmaktadır. Herodotos'un (VI.37-38) akradıklarından M.Ö. 6. yüzyılda komşu Trakya Khersonese'sinin Atinali tyranları Yaşlı Miltiades ve Stesagoras tarafından Lampsakos'un saldırıya uğradığını anlaşılmaktadır.

Lampsakos'un M.Ö. 6. yüzyıl sonları ve 5. yüzyılda Lidya, Pers, Atina ve Sparta hakimiyetleri yaşamıştır. M.Ö. 5. yüzyılda Lampsakos'un zengin ve refah bir kent olduğunun en önemli göstergesi Atika-Delos Deniz Birliğine ödemiş olduğu vergiden anlaşılmaktadır. Lampsakos birliğe kenti dönemi için oldukça yüksek sayılabilecek 12 talent ödemiştir. Bu vergi Troas kentleri arasında verilen en yüksek rakamdır. M.Ö. 4. yüzyılda ise Lampsakos'un zenginlik ve refah düzeyinin daha da arttığı görülmektedir. Lampsakos bu yüzyılda çok az kentin bastığı altın sikkeleri ile ün yapmıştır (Res. 3.1-2).

Lampsakos'un özellikle batı Anadolu İonya kent devletlerinin bir kolonisi olması kentin bu gelişmişlik düzeyine ulaşmasındaki önemli bir nedendir. Refah toplum yapısı beraberinde bilim ve felsefenin de günlük Lampsakos yaşantısının bir parçası olmasına yol açmıştır. Antik yazılı kaynaklar göz önüne alındığında kronolojik anlamda Lampsakos kenti ile özdeş olmuş ilk bilim adamı M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında eserlerini vermiş tarihçi Kharon'dur. İonyalı düşünür veya doğa bilimcilerinden Anaksagoras'ın M.Ö. 430 yılında ömrünün son yıllarını geçirmek üzere Lampsakos'a gelmesi ve burada okul kurması ise bu kez kent bünyesinde felsefe ve bilimin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu dönemde Lampsakos'lu düşünürler arasında Anaksagoras'ın yakın dostu Yaşlı Metrodoros ön plana çıkmaktadır. Kentte bilim ve felsefenin önemli bir konuma gelmesine yol açan diğer önemli neden Aristoteles ve Theoprostos'tan sonra Atina'daki ünlü felsefe okulu *Lykeion*'un uzun bir süre yöneticiliğini yapan Straton'un Lampsakos'lu olmasıdır.

Lampsakos'u Straton kadar ön plana çıkaran diğer karakter ise kentin yerlisi retorik ve tarihçi Anaksimenes'tir. Ünlü düşünür Epikuros'un M.Ö. 307 veya 306 yılında Lampsakos'a gelerek dersler vermesi ise kenti antik çağın en ünlü bilim ve felsefe merkezlerinden birisi konumuna dönüştürür. Bu olaydan sonra Lampsakos kenti özellikle Kolotes, Genç Metrodoros ve Polyaenus gibi Epikuros felsefesinin savunucuları ile ön plana çıkmıştır. Bütün bunlar Lampsakos'un Arkaik Çağın sonlarıyla beraber özellikle Klasik ve Helenistik Dönemlerde önemli bir bilim ve felsefe merkezi haline geldiğine işaret etmektedir.

Resim 3.1. Lampsakos'ta basılmış M.Ö. 412 tarihli bir elektron sikke

Resim 3.2. Ön yüzünde Büyük İskender arka yüzünde Tanrıça Athena betimli gümüş Lampsakos sikkesi (M.Ö. 298-281)

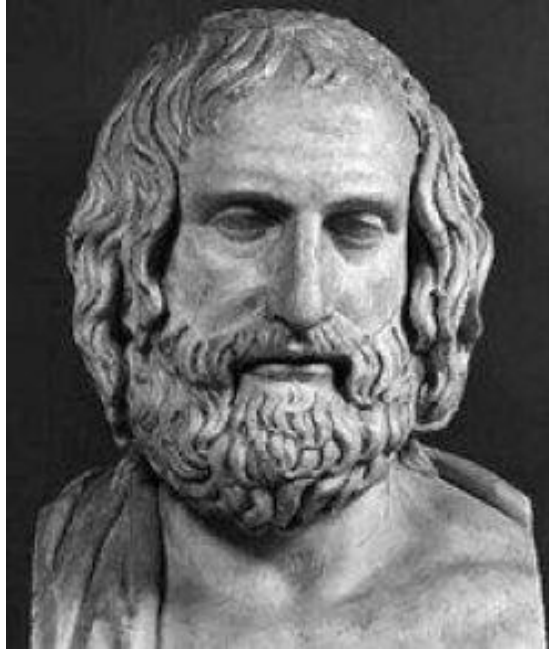
Bir bilim ve felsefe merkezi olarak Troas bölgesinin kentleri arasında Lampsakos'un özellikle seçilmesindeki ana nedeni Miletos kenti ile kurduğu yakın ilişkiler sonucu ticaret sayesinde üst düzey bir refah düzeyine ulaşmasıdır. Lampsakos'un M.Ö. 7. yüzyılda bir Phokaea ve Miletos kolonisi olarak kurulması şüphesiz Lampsakos'u İonyalı düşünür veya doğa bilimcileri ile yakınlaştırmıştır. Bu bakımdan bu çalışma antik Yunan kronolojisinin Arkaik (M.Ö. 720-480), Klasik (M.Ö. 480-330) ve Helenistik (M.Ö. 330-30) dönemlerinde hem Lampsakos kentinin yerlisi hem de bu kente gelip meslek hayatlarını sürdürmeyi tercih eden bilgin ve düşünürleri genel hatlarıyla kentle ilişkilendirerek tanıtmayı amaçlar. Mevcut bilgiler bize Lampsakos'un Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemler boyunca antik çağın en gözde merkezlerinden bir olduğuna işaret etmektedir.

3.1.1. Kharon

Pythokles'in oğlu olan tarihçi Kharon I. Dareios'un krallığı zamanında, 79. Olimpiyatlar döneminde yaşadığı ileri sürülür. Bunların dışında Kharon'un yaşamına ilişkin günümüze ulaşan belge pek bulunmamaktadır. Lampsakos'lu Kharon en erken Yunanlı tarihçilerden biri olması açısından çok önemlidir (Pearson 1939; Lendle 1992). Özellikle tarihçilerin babası olarak bilinen Halikarnasos'lu Herodotos'tan önce yaşamış biri olarak özellikle doğu coğrafyası konusunda eserler vererek ünlü öncü tarihçilerden olan Hekateus'un araştırmalarını devam ettirmiştir. O dönemde gelenek olduğu üzere Pers ülkesi, Libya ve Etiyopya gibi yerler hakkında eserler vermiştir. Aynı zamanda dönemin önemli olaylarında Atinalılar ve Persler arasındaki savaşlar hakkında bilgiler veren önemli tarihi kaynakları ve yıllıkları mevcuttur. Ondan daha önce yaşamış olmasına rağmen olasılıkla bireysel bir sebepten dolayı Herodotos Kharon'dan hiç söz etmez. Kharon'un aynı zamanda kendi ülkesinin de tarihini yıllık niteliğinde kayıt altına aldığı bilinmektedir. Lampsakos'lu Kharon'un varlığı konusunda M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Amasyalı coğrafyacı Strabon bize bilgiler vermektedir (*Geographia*, XIII.1.4). Kharon'un eserleri hakkında detaylı olmasa bile bazı kısmi bilgiler 19. yüzyılın Klasik Uygarlıklar üzerine yoğunlaşan batılı araştırmacılar tarafından derlenmiştir (Kreuzer 1806; Müler 1841).

3.1.2. Anaksagoras

İonyalı düşünürler veya doğa bilimcileri mitolojik inançları ve dinsel kaygıları bir kenara bırakarak objektif araştırma yöntemiyle evreni materyalist bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmışlardır. Evrenin hava, su, toprak ve ateş gibi kavramların bir yaratısı veya onların sonucu olduğunu savunan bu doğa bilimcilerinin çabaları matematik, astronomi, geometri ve tıp bilimlerinin gelişmesine yol açmıştır. Özellikle Miletos, Teos, Klazomenai, Kolophon, Samos ve Ephesos gibi İon kentlerinde önemli sayıda bilgin ve düşünür ortaya çıkarak Dünya bilim tarihinde yerlerini almıştır. Bu doğa bilimcileri arasında yer alan Anaksagoras özellikle Lampsakos'ta bilim ve felsefenin gelişmesi adın önemli etkiler yaratmıştır.

Resim 3.4. *Ömrünün son yıllarını Lampsakos'ta dersler vererek geçiren Klazomenaili Anaksagoras*

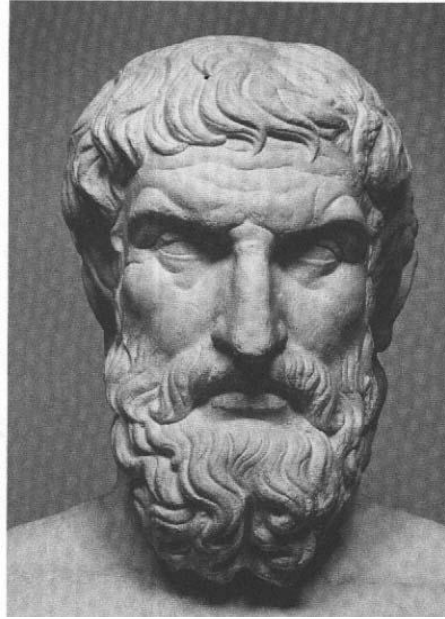
İon kentlerinden Klazomenai yerlisi olan Anaksagoras M.Ö. 500 veya 497 yılında doğup M.Ö. 428 yılında öldüğü kabul edilir Babası, Hegesibulos ya da Eubulos idi (Kranz 2009: 109). Anaksagoras, kentin soylu ve varlıklı ailelerinden birine mensuptu. Kentte ticari yada siyasi yaşamına katılmamış, yaşantısını felsefeye adanarak, teori peşinde bir yaşam sürmüştür. M.Ö. 430 yılında Atina'dan mahkûm olması ardından geldiği Lampsakos'ta okul kurması ona bu kentte çok sevgi ve saygınlık kazandırmıştır. Anaksagoras'ın Lampsakos'taki yaşantısı ile ilgili en detaylı bilgileri M.S. 3. yüzyılda yaşamış Diogenes Laertios'un ünlü düşünürlerin yaşamları ve öğretileri üzerine yazdığı *Vitae philosophorum* adlı eserinden öğrenmekteyiz. Diogenes Laertios'un aktardıklarına göre Anaksagoras güneşin akkor haline gelmiş kızgın bir kütle olduğunu söylediği için dinsizlikte suçlanmış ve gıyaben ölüme mahkûm edilmiştir. Çünkü Geleneksek Yunan inancına göre Güneş ve Ay birer tanrı olduğundan Anaksagoras'ın bu yaklaşımı dinsizlik veya halkı dinsizliğe sevk etmek olarak algılanmıştı. Çünkü İonyalı düşünürler halkın Yunan tanrıları tarafından yapıldığını sandığı ve sebebini açıklayamadığı doğa olayların açıklamak için maddeci yaklaşımlar getirmişlerdi. Bu yüzden Atina'lı liderler tarafında istenmeyen adam durumuna sokulmuştur ve kenti terk etmek zorunda kalmıştır.

Lampsakos kentinin yöneticileri Anaksagoras'a kendisi için ne istediklerini sorduklarında her yıl ölüm ayına denk düşen günlerde kentin çocuklarına oynamaları için izin verilmesini istediğini bilmekteyiz. Bu geleneğin en azından yedi yüz yıl sonra M.S. 3. yüzyılda hala Lampsakos'ta sürdürüldüğünün belirtilmesi Anaksagoras'ın bu kentte ne kadar sayıldığıнын göstergesidir. Lampsakos'un onur konuğu olarak Anaksagoras'ın burada iki yıl yaşadığı ve M.Ö. 428 yılında öldüğü düşünülmektedir. Yine Diogenes Laertios'tan öğrendiğimize göre Anaksagoras öldükten sonra Lampsakos'luların kendisine büyük saygı gösterdiklerini ve onu gömdüklerinde mezar taşına şu ifadeyi yazdırmıştır: "Hakikatin peşinde gökyüzünün sınırlarını aşan Anaksagoras burada yatıyor."

Anaksagoras'ın ilgilendiği konular arasında astronomide önemli bir yer tutuyordu. Gök cisimleri ve meteor düşmesi konusundaki gözlemleri onu evrenin düzeni konusunda yeni teoriler oluşturmaya sevk etmiştir. Ay ve Güneş tutulmalarını Ay'ın ışığını güneşten aldığı varsayarak ileri sürmüştür. Bir meteoru inceledikten sonra gökyüzündeki tüm cisimlerin Yer ile aynı maddeden meydana gelmiş olduğunu öne sürmüştür. Örneğin Anaksagoras M.Ö. 467 yılında olasılıkla gökyüzünde gözlemlediği kuyruklu yıldızlara dayanarak bugün Gelibolu civarında yer alan Aegospotami adlı yerleşime güneşten kopacak göktaşlarının düşeceğini ön görmüştür (Bicknell 1968: 88). Anaksagoras ayrıca cisimlerin birbirine benzer çok küçük parçalardan oluştuğunu savunmuş ve aklın bütün bunların üzerinde olduğunu söylemiştir. Başlangıçta çok büyük bir kaos varken, zekanın gelip her şeyi düzene soktuğunu ileri sürmüştür. Yıldızların hareketini, evrenin dönüşünü ve dünyayı bu akıl yönetiyordu. Ona göre doğa, gözle görülemeyecek kadar küçük parçacıklardan meydana geliyordu ve her küçük parça daha küçük parçacıklara bölünebilirdi. Anaksagoras'ın bu düşüncelerinin arkadaşı olan Lampsakos'lu Yaşlı Metrodoros'un düşüncelerinin şekillenmesinde oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Anaksagoras'ın Yunan tanrılarının doğuşu üzerine alegorik yorumlar yaptığını Selanik civarında Devreni'de Makedonyalı bir zengine ait mezarda ele geçen M.Ö. 340 tarihli papirüs üzerine bir yazıttan bilmekteyiz (Janko 2002). Özellikle Anaksagoras'ın Homeros'un şiirlerinin erdem ve adalet üzerine olduğu yönündeki görüşlerini alıp daha da ileriye götürdüğü bilinmektedir (Hammerstaedt 1998; Califf 2003).

3.1.3. Yaşlı Metrodoros

Yaşlı Metrodoros (Μητρόδωρος) Anaksagoras'la olan sıkı dostluklarıyla bilinir. Bu dostluk, Anaksagoras'ın felsefesi ve düşüncelerinden, Yaşlı Metrodoros'un etkilenip düşüncelerinin şekillenmesine de sebep olmuştur. Yaşlı Metrodoros, Homeros'un eserlerine, Anaksagoras'ın gösterdiği kinayeli ve alegorik yaklaşımı daha ileriye götürmüştür (Diogenes Laertios, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia*, ii. 11).

Resim 3.5. Lampsakoslu Yaşlı Metrodoros

Platon'un *Ion* adlı eserinde gördüğümüz gibi, Yaşlı Metrodoros, Homeros'un destanları konusunda en yetkin kişiler arasındadır. Homeros'un ünlü *İlyada*'sındaki tanrı ve kahramanları, Yaşlı Metrodoros'un alegorik tanımlaması bir çok modern araştırmacı tarafından tuhaf ve aykırı bulunmuştur. Akhilleus-güneş, Helen-toprak, Paris-hava, Hektor-Ay, Agamemnon-gökyüzü gibi eleştiriler yapması, Yaşlı Metrodoros'un Homeros'un destanlarını, evrenin elementleri ve insanların kanun ve adetlerinden ibaret olarak gördüğünü gösterir. Yani Yaşlı Metrodoros'u, Homeros'un fikirlerini kullanarak doğa (*physis*) felsefesini alegori veya kinaye yöntemi ile yorumlama geleneğini geliştiren düşünürler arasında önemli bir yere koymak gerekir.

3.1.4. Straton

Straton (Στράτων), İonya bilgin ve düşünürlerden olan Anaksagoras ve Yaşlı Metrodoros gibi Lampsakos'u insanlık tarihinde ön plana çıkaran diğer önemli düşünürlerdendir. Arkesilaos veya Arkesios'un oğlu olan Straton M.Ö. 340 ve 330 yılları arasında Lampsakos'ta doğmuştur (Dorandi 2005: 36). M.Ö. 268 yılları yaşamış olan Straton, Aristoteles'in Atina'da kurduğu *Lykeion* adlı ünlü felsefe okuluna başkanlık yapan üçüncü kişi olması açısından önemlidir. Aristoteles ve ardından bu okulu yöneten Theoprostos'tan sonra Straton 18 yıllık bir süre için bu felsefe okulunu yönetmiştir (Rodier 1890; Poppelreuter 1892; Wehrli 1952; Gottschalk 1965; Gatzemeier 1970; Repici 1988; Lehoux 1999). Straton Lykeion'a başkan olmadan önce Atinada'ki bu okulda Aristoteles'ten dersler aldığı bilinmektedir. Daha sonra Atina'dan Mısır'a gidip orada Ptolemaios II Philadelphos'a dersler verdiği ve Theoprostos'un ölümü ardından Atina'ya geldiği bilinir.

Straton hayatının büyük bir kısmını doğa bilimleri üzerine harcamıştır. Bu yüzden M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Romalı düşünür Çiçero'nun *Academica* adlı eserinde Straton doğa çalışmaları üzerine özenle eğildiği için (*Physicus*) ("Fizikçi") takma adıyla anılırdı. Straton'un sahip olduğu üstün yeteneklerden bahseden Çiçero, onun felsefenin ana kollarından erdem ve ahlak gibi konular üzerine eğilmediğini ve kendini sadece doğa araştırmalarına verdiğini söyler (Cicero, *Acad. Quaest.* i. 9; *de Finibus*, v. 5). Örneğin Straton'un Aristoteles'in fizik anlayışını biraz daha geliştirerek düşen nesnelere yere doğru yaklaştıkça hızının arttığını göstermiştir. Bunu özellikle çeşmeden akan suyun yere düşerken damlalara ayrılmasından yola çıkarak ileri sürmüştür (Zeller ve diğ. 2000: 204). Aristoteles ise nesnelere sabit hızla yere düştüğünü ön görmüştü.

Straton'un öğretilerinden bir diğeri de bütün vücutların farklı büyüklüklerde boşluklar içerdiğini savunan "boşluk" öğretisidir. Bu öğretiye göre maddelerin ağırlıklarındaki değişkenlik bu boşluğun boyutlarından kaynaklanır. Straton aynı zamanda ateist görüş geliştiren ilk düşünürler arasında yer alır. Onun bu ateist görüşüne göre evren bir mekanizma gibidir ve bu evrende tanrı gibi olağanüstü güçler mevcut değildir. Özellikle açıklanamayan bazı doğa olaylarının tanrıların etkisiyle gerçekleştiği görüşünü

reddeden Straton evreni maddeci bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ileri sürer. Diğer bir deyişle tanrısal kavramlarla açıklanan deprem, fırtına, gök gürültüsü gibi doğa olayları gözlemlenebilir gerçeklerle açıklanabilir. Örneğin depremin iki farklı doğal gücün birbiri ile çatışması sonucu olduğunu ileri sürmüştür. Straton özellikle Sokrates ve Platon'un şüphe edilmemesi gerektiğini düşündüğü etik düşüncelerini kabul eden bir düşünür olarak tanımlanabilir.

Resim 3.6. 1493 yılında yayınlanan Nuremberg Chronicle'de Straton tasfiri

Diogenes Laertios'un *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* adlı eserinde aktardığına göre Straton pek çok esere imza atmıştır. Bu eserlerin çok azının ahlak felsefesi zürinde olduğu anlaşılırken esertlerinin çoğu doğa bilimleri üzerindedir. Bunlardan bazıları ise şöyledir; *Krallık Üzerine, Hafif ve Ağır Üzerine, Yiğitlik Üzerine, Mekanik, Tanrılar Üzerine, Topıklere Giriş, Esinti Üzerine, İlkeler Üzerine, İlinek Üzerine, Karışım Üzerine, Duyum Üzerine, Maden Ocakları Üzerine, Mutluluk Üzerine, Nedenler Üzerine, Zaman Üzerine, Filozof-Kral Üzerine, Boşluk Üzerine, Gökyüzü Üzerine, Çok ve Az Üzerine, İnsan Doğası Üzerine, Masal Canlıları Üzerine, Canlıların Yaratılışı Üzerine, Gelecek Üzerine, Uyku Üzerine, Düşler Üzerine, Görme Duyusu*

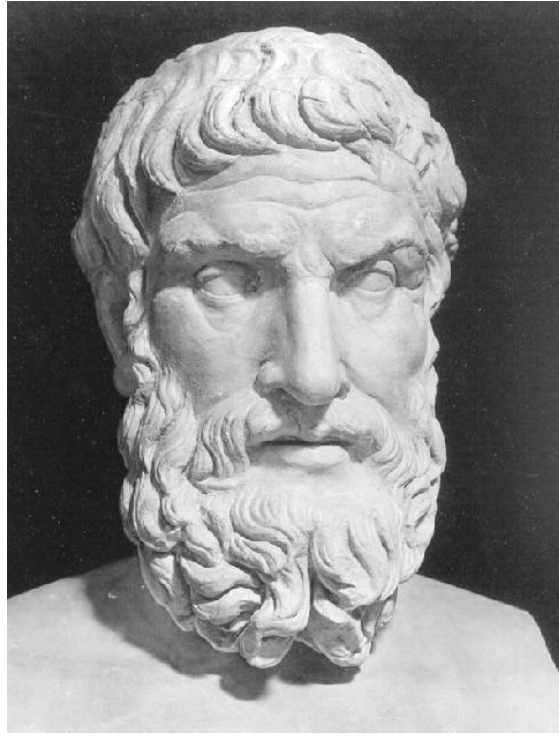
Üzerine, Haz Üzerine, Renkler Üzerine, Hastalıklar Üzerine, Coşkunculuk Üzerine, Adalet Üzerine (üç kitap), Beslenme ve Büyüme Üzerine, Varlıkları Kuşkulu Canlılar Üzerine, Sorunların Çözümü, Tanım Üzerine, İyi Üzerine (üç kitap), Yaşam Biçimleri Üzerine, Haksızlık Üzerine, Önce ve Sonra Üzerine, Önceki Cins Üzerine, Özel Nitelik Üzerine, Buluşların İncelenmesi (iki kitap), Gerçekliği Kuşkulu Notlar ve Mektuplar.

3.1.5. Anaksimenes

Lampsakoslu Anaksimenes (Ἀναξίμενης) M.Ö. 380 ve 320 yılları arasında yaşamıştır. Anaksimenes döneminin en ünlü retorik ve tarihçileri arasında yer alır. Büyük İskender'in en değer verdiği kişi olan Anaksimenes Perslere karşı yapılan askeri seferlerde ona eşlik etmiştir (Wendland 1905; Fuhrmann 1965; Laurent 1971; Brunt 1976; Velardi 2001). Daha çok yazdığı *Epistola Philippi ad Athenienses* Atinalıların ve Büyük İskender'in babası Makedonyalı Philip ile ilgili tarih kitabı ve retorik sanatı üzerine yazdığı *Ars rhetorica quae vulgo fertur Aristotelis ad Alexandrum* adlı eserleri ile iyi bilinir. Perslilere karşı yapılan askeri sefer sırasında Büyük İskender'in Lampsakos'u tahrip etmek üzereyken Anaksimenes'in devreye girerek kenti kurtarması ile ilgili olay çok ünlüdür. M.S 2. yüzyılda yaşamış olan ünlü Pausanias bize bu olay hakkında detaylı bilgi vermektedir (Pausanias, *Periegesis Hellados*, 6.18.2-4). Lampsakos halkı bu dönemde Perslilere sempati duyduklarından dolayı Büyük İskender çok öfkelenmiş ve kenti yok etmekle tehdit etmiştir. Kadınlar ve çocukların büyük tehlike altında olması nedeniyle Lampsakos halkı aracı olarak Büyük İskender'e onu ve babası Kral Philip'i daha önceden tanıyan Anaksimenes'i göndermeye karar verir. Anaksimenes'in geliş nedenini öğrenen Büyük İskender Yunan tanrıları adına Anaksimenes'in isteyeceği şeyin tersini yapacağına yemin eder. Bilge kişiliği ve kurnazlığıyla Büyük İskender'den Lampsakos'u yok etmesini isteyince kent Büyük İskender'in gazabından kurtulur. Anaksimenes'in Homeros konusunda eserleri olan Zoilos'un öğrencisi olduğu kabul edilir (Russell 2003). Genellikle Anaksimenes'in *Τέχνη ῥητορική* adlı Aristoteles'in yapıtlarını içeren bir eserin yazarı olduğu kabul edilir. Bu konudaki bilgileri Quintilian'ın *Institutio Oratoria* (3.4.9) eserinde de rastlıyoruz. Bu antik bilgiler Anaksimenes'in retorik üzerine başarılı biri olduğuna işaret etmektedir (Worthington 2006: 90).

3.1.6. Epikuros

Epikuros, Samos'ta (Sisam Adası) M.Ö.342 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Neokles adında, bir öğretmendi. Çocukluğu, üç erkek kardeşi (ki kardeşleri daha sonra filozofun müritleri olacak) ve anne-babasıyla birlikte basit bir köy hayatı içinde geçmiştir. Her zaman kendi kendisini yetiştirmekle ve bağımsız olmakla övünen Epikuros henüz 14 yaşındayken zekasıyla seçkinleşmiştir (Res. 3.7).

Resim 3.7. *Lampsakos'ta verdiği dersler ile bir çok yerli düşünürü derinden etkileyen Samos'lu (Sisam adası) Epikuros*

Epikuros, o çağdaki felsefe çığırları ile yakından ilgilenmiş ve onlarla tanışmıştır. Daha 18 yaşındayken Atina'ya gidip orada Platon'cu filozoflardan olan Pamphilos'tan ders görür. Ailenin Sisam Adasından sürülmesinin ardından Kolophon'a yerleşmişlerdir. Kolophon'da Demokritos'çu Nausiphanes'ten ders almış ve kendisinden atomcu felsefeyi öğrenmiştir. Epikuros, annesinin inanç ve ibadetlerini görüp, Demokritos'u okuyarak şüpheyeye düşer. Tanrıların ve ölümden sonraki hayatın düşüncesinin insanları korkuttuğunu ve bunun da mutluluklarına engel olduğunu düşünür. Aksinin oluşmasına yani mutlu etmek işinin felsefenin üzerine düştüğüne kanaat getiren Epikuros bunun da

ancak gözlem ve muhakeme yoluyla, doğaüstü güçlere inanmaktan kurtararak gerçekleşebileceğini düşünür (Weber 1993: 88).

Hellenistik dönem boyunca, Kinik, Skeptik, Stoa ve Epikür gibi felsefi akımların ortaya çıktığı Lampsakos'un ağırladığı önemli düşünüler arasında Epikuros'da bulunmaktadır. Burada bir felsefe okulu kuran Epikuros, yerli düşünürlerle de sıkı dostluklar kurmuştur. Lesbos/Midilli'li Hemarkhos, Lampsakos'lu İdomeneus, Leonteus ve karısı Themista ve düşünürlerden Polyaenus, Kolotes ve Genç Metrodoros Lampsakos'ta bir okul kurarlar. Epikuros Lampsakos'tan ayrıldıktan sonra da buradaki düşünürlerle mektuplaşarak dostluğunu sürdürmüştür. Hatta M.Ö. 1.yüzyılda yaşamış coğrafyacı Strabon Epikuros'u Lampsakos'un gerçek hemşerisi (τρόπον τινά Λαμπριάκηνόν) olarak tanımlar. Batı Anadolu'nun bazı şehirlerinde öğretmenlik yaptıktan sonra Epikuros, M.Ö.306 yılında, Atina'da bahçe içinde bir okul kurar. Okulunun adı da bahçe içinde olmasından dolayı *Kepon* ("Bahçe") adını alır. Bu okulda 36 yıl ders vermiş ve öğrencilerinden bir Tanrıymışçasına saygı görmüştür. Öğrencilerinin arasında kadınların ve kölelerin olması, gerçek bir dostluk düzeni kurmasında, insanların eşit ve sade bir yaşam sürmesinde faydalı olmuştur. Epikuros'un bu okulla birlikte nüfuzu iyice arttı. Öğrencilerine yazdırdığı hikmetler (*kyrias doksai*), ölümünden sonra bile Epikurosçu öğretimin temeliydi (Weber 1993: 88).

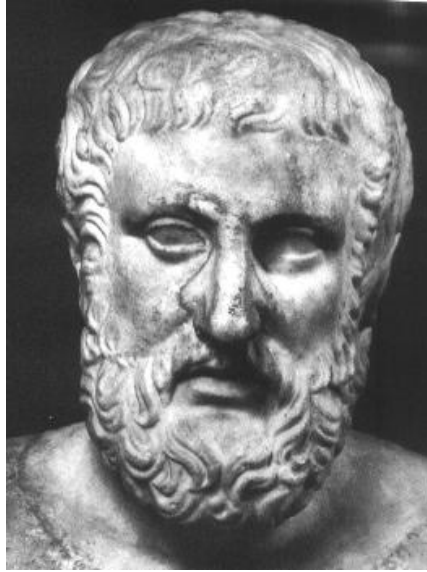
Epikuros'un felsefik düşüncelerine dayalı akım olan Epikür felsefesi (Epikürcülük) Aristoteles'ten sonra gelişen en önemli akımlardan biridir. Epikuros bir tür ahlak felsefesi geliştirerek felsefeyi hayatı mutlu yapma sanatı" olarak tanımlar. Buna göre Epikuros'a göre hayatın amacı bireysel mutluluğa (*eudaimonia*) ulaşmaktır. Bunu yapmak içinde insanların kendilerini ölüm ve tanrı korkularından sıyırmaları gerekir. Epikuros insanın yapabileceği en güzel şey sakin ve korkusuz (*ataraxia*) ve bedensel acıdan (*aponia*) uzak bir yaşam elde etmek olduğunu savunur. Epikuros için en büyük haz (*hedon*) ruh dinginliğidir. Buna da bedensel zevkler peşinde koşmakla değil, bilgelikle varılır. Epikürcülük bir tür *hedonizm*, veya insanların yaşamdan haz almasına artırma felsefesi olarak tanımlanabilir.

Epikür Felsefesinde yaşamın temel amacı mutluluğa ulaşmaktır. Bu yüzden Dostluk kavramı düşüncenin özünü oluşturur. Felsefenin görevi insanlığın mutluluğa giden yolunu araştırmaktır. Mantık ise doğruya ulaşmak için gerekli bilgiyi üretmeyi sağlayan araçtır. İnsanlar mutlu olmak istiyorlarsa tanrı ve ölüm korkusundan kurtulmalıdır. Epikür felsefesinde doğru yaşamak ve erdem esastır. Doğru yaşama mutluluğu aramak ve ona ulaşmakla olur. Epikür felsefesinde Ruh maddi bir niteliğe sahiptir. Ruh Ateş, soluk, hava ve adlandırılmayan dördüncü bir öğeden oluşur. İlk üçü bedensel kısmı meydana getirir, dördüncü öğe ise ruhsal kısmı oluşturur. İnsan ölünce bu öğeler dağılır, yani birliklerini kaybederler. Bu yüzden ölümsüzlük ya da ruh-göçü diye bir şey olamaz. Doğadaki her şey atomların mekan içindeki hareketlerinden meydana gelmektedir. Haz ve acı kavramları Epikür felsefesinin odak noktalarını oluşturur. Haz veren her şey iyi, acı veren her şey de kötüdür. Yaşamın amacı hazdır ve insan yaşamı süresince hazza yönelmeli, acıdan kaçınmalıdır.

Epikuros felsefe okuluna kadınları ve köleleri kabul eden ilk düşünürdür. Epikuros tanrılardan korkan geleneksel Yunan düşüncesine ilk karşı koyan düşünürdür. Epikuros buna rağmen tanrılara tapınman insanları mutlu yaşam sürmeye iten faktörlerden biri olduğunu kabul eder. Epikuros geleneksel Yunan dini faaliyetlerine katılmış olmasına rağmen insanları Yunan tanrılar ile ilgili yanlış ve hatalı düşüncelere kapılmamaları konusunda uyarmıştır. Epikuros aynı zamanda ölümden korkulmaması gerektiğini savunmuştur. İnsan öldüğünde artık yaşamadığı için vücut ölüm acısını hissetmeyecektir. Bu yüzden Epikuros “Ölümden korkmak anlamsızdır, çünkü yaşadığımız sürece ölüm yoktur, ölüm geldiğinde ise artık biz yokuz” diyerek ölümden korkmanın anlamsız olduğunu savunur. Bütün duygular ve hisler vücut öldüğünde yok olur, bu yüzden ölümden mutluluk ta acı da yoktur. Ölüm korkusu ölünün acıyı hissettiği yönündeki yanlış bilgi ve inanıştan kaynaklandığını savunur. Epikuros bu bağlamda ruh konusunda da maddi bir açıklamada bulunur. Epikuros’a göre insan ruhu maddi bir niteliğe sahiptir ve dört elementten meydana gelir: Ateş, nefes, hava ve adlandırılmayan dördüncü bir element. İlk üçü bedensel kısmı meydana getirir, dördüncü element ise ruhsal kısmı oluşturur. İnsan öldüğü zaman ise bu elementler dağılıp birlikteliğini kaybeder. Bu yüzden ölümsüzlük ya da ruh-göçü diye bir şey yoktur.

3.1.7. Kolotes

Kolotes (Κολώτης), Epikuros'tan etkilenen Lampsakos'lu düşünürler arasında ön plana çıkar (Dorandi 1999: 51). Hatta o döneme ait kaynaklarda, Epikuros'un bir konuşmasının ardından, dizlerinin üzerine çöküp, kendisine de bu felsefeyi öğretmesi konusunda yalvardığı yer almaktadır. Kolotes, Epikuros felsefesinin dışındaki öğretilere göre yaşamının zor olduğunu anlatan eserleriyle ünlüdür. Yunan tarihçi Plutarkhos (M.S. 46-127) Kolotes'e Karşı (Πρὸς Κολώτην) adlı eserini, Epikuros felsefesi olmadan mutlu olamayacağını savunan Kolotes'i eleştirmek için yazmıştır. Bu eserde, Plutarkhos, Kolotes'i kibirli, dogmatik, akıllı ve hoşgörüsüz biri olarak tanımlamaktadır. Plutarch aynı zamanda Kolotes'in Epikuros hayranı olduğunu aktarır. Plutarkhos, Kolotes'in maddenin yapısı üzerine konuşma yapan Epikuros'u dinlerken ondan etkilenip onun önünde dizlerinin üstüne çöktüğü ve onu öğretmesini istediğini aktarır.

Res. 3.8. *Epikur felsefesinin önde gelen düşünürlerinden Lampsakos'lu Kolotes*

Kolotes'in eserlerine ait bazı fragmanlar İtalya'da Herkülaneum kentinde Papyruslar Villa'sında sürdürülen kazılarda ele geçmiştir. Bu papirus parçalarının Kolotes'in *Platon'un Lysis'ine Karşı* ve *Platon'un Euthydemus'una Karşı* olduğu belirtilmektedir (Res. 3.8).

3.1.8. Polyaenus.

Hellenistik dönemde Lampsakos'un ünlü bilgin ve düşünürlerden bir diğeri olan ve Matematik konusunda çalışmaları ile tanınan Polyaenus (Πολύαινος) Athenedoros'un oğludur ve M.Ö. 340-285 yılları arası yaşamıştır. M.Ö. 307 veya 306 yılında Epikuros'un Lesbos/Midilli adasından Lampsakos'a bir felsefe okul kurmak için gelmesi ile birlikte Epikuros ve Polyaenus arasında bir dostluk başlar. Bu yakınlaşma sonucu olarak ünlü bir Matematikçi olarak ün yapmış (Cicero, *De finibus*, i. 6; *Academica*, ii. 33; Diogenes Laertios, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* ii.105, x. 12) dost canlısı ve sakin mizaçlı bir karaktere sahip Polyaenus'un Epikuros felsefesini benimsedikten sonra geometri'nin gereksiz olduğunu savunmaya başladığına dair antik kaynaklarda bir takım bilgiler mevcuttur. Fakat Polyaenus'ın Απορίαı adlı geometrinin önemini vurgulayan bir matematik kitabı yazdığı göz önüne alındığında bu söylentinin doğru olmayacağı da düşünülebilir. İdomeneus, Leonteus ve karısı "Dişi Solon" Themista gibi kentlin ileri gelenleri ve yerli düşünürleri Polyaenus, Kolotes ve Genç Metrodoros bir araya gelerek Lampsakos'ta bir felsefe okulu kurmuşlardır ve Lampsakos kentinin ileri gelenleri ve yerli düşünürleri Epikuros'un Lampsakos'taki yıllarında birlikte olmuşlardır. Polyaenus'a atfedilen en önemli eserleri şu şekilde sıralanabilir (Zeyl ve diğ. 1997: 446): *Tanımlar Üzerine, Aristoteles'e Karşı, Bulmacalar (Aporiai), Ay Üzerine, Hatiplere Karşı.*

3.1.9. Genç Metrodoros

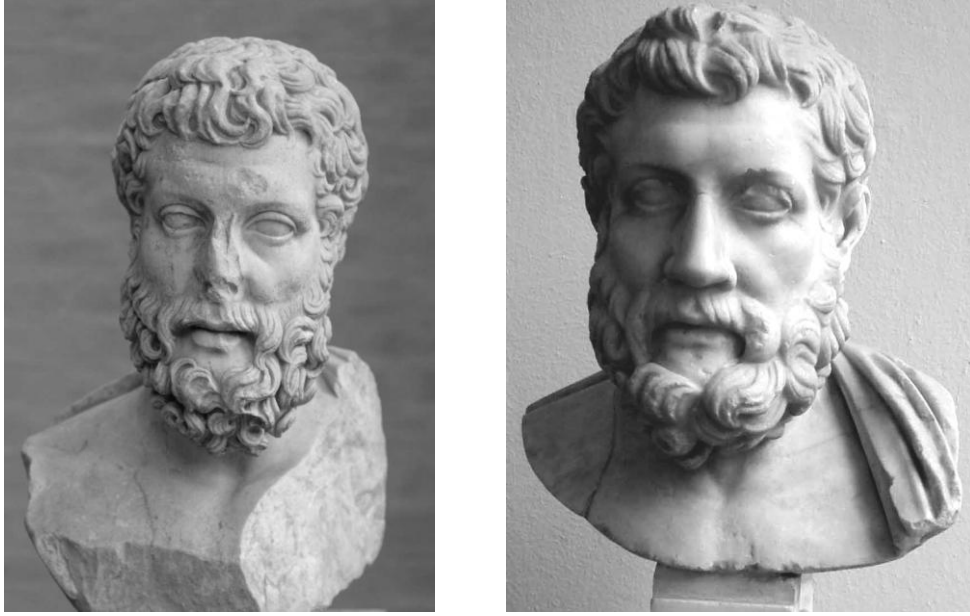
Helenistik dönemin Epikuros felsefesini benimseyen bir diğeri ünlü Lampsakos'lu düşünür olan Genç Metrodoros (Μητρόδορος Λαμψακηνός) M.Ö. 331 ve M.Ö. 278 yılları arası yaşamış olmalıdır (Körte 1890; Flashar 1999). Kardeşi Timokrates ile birlikte Lampsakos'a gelen Epikuros'un hayranı olduğu bilinmektedir. Epikuros'un en seçkin ve en sevdiği öğrencisi olan Genç Metrodoros onunla tanıştıktan sonra onu hiç yalnız bırakmadığı ve onunla yakın bir dostluk içinde oldukları anlaşılmaktadır. Hatta oğluna Epikuros ismini vererek bu dostluğun ne kadar ileri düzeyde olduğunu göstermiştir. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Romalı düşünür ve devlet adamı Çiçero *Res publica* adlı eserinde Genç Metrodoros'tan "İkinci Epikuros" diye bahseder. Epikuros ve Genç Metrodoros'un çok yakınlığına ifade etmek için tek büst olarak betimlendikleri heykeltıraşlık eseri ilgi

çekicidir (Res. 3.12-13). Diogenes Laertios, düşünürlerin yaşamları üzerine yazdığı *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia*, (x) adlı eserine Lampsakoslu Metrodoros'un bazı eserlerini listlemektedir. Çok sayıda bu eser arasında *Sofistlere Karşı* (Πρὸς τοὺς σοφιστάς) ve *Diyalektikçilere Karşı* (Πρὸς τοὺς διαλεκτικούς), *Hisler Hakkında* (Περὶ αἰσθήσεων), *Fizikçilere Karşı* (Πρὸς τοὺς ἰατρούς), *Değişim Üzerine* (Περὶ τῆς μεταβολῆς) ve *Sağlık Üzerine* (Περὶ πλούτου) ön plana çıkar. Hisler hakkında adlı esere ait fragman ele geçmiştir (Res. 3.9).

Resim 3.9. Genç Metrodoros'un "Hisler Hakkında" adlı eserine ait M.Ö. 1. yüzyıla ait bir fragman (Napoli Muzeo Nazionale)

Genç Metrodoros gerçek mutluluk sağlam bir vücuda sahip olmakla elde edilebileceğini belirtir. Evrenin diğer bölgelerinde insan benzeri canlıların olabileceği konusunda da önemli görüşler ileri sürmüştür. Bunu en güzel onun şu sözlerinden anlıyoruz: "Sonsuz evrende yalnızca Dünyayı insan nüfusu bulunan tek yer olarak düşünmek, tamamına darı ekilen bir tarlada sadece bir buğdayın büyüyeceğini ileri sürmek kadar akıl dışıdır".

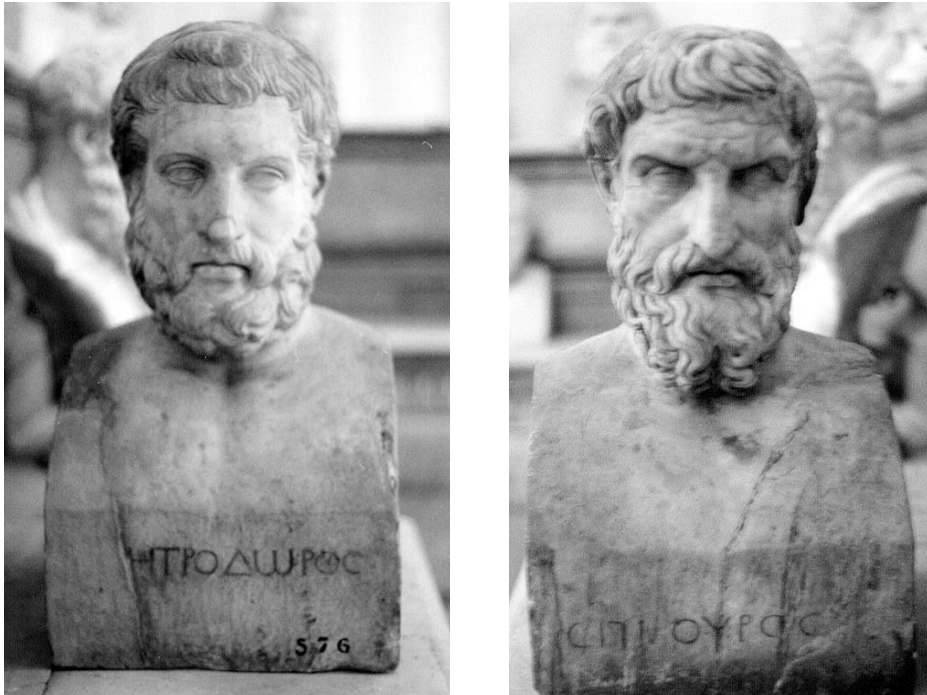
Resim 3.10. Epikuros felsefesinin önde gelen temsilcilerinden Lampsakos'lu Genç Metrodorus büstleri (a)Münih Glyptothek Müzesi , (b) Berlin Pergamon Müzesi

Res. 3.11. Autun Rolin Müzesinde Genç Metrodoros'u betimleyen Roma dönemi mozaïği

Resim 3.12. Paris Louvre Müzesinde Epikuros ve Genç Metrodoros'un birlikte betimlendiği büst biçimindeki mermer heykeltıraşlık eserinin farklı açılardan görüntüsü

Resim 3.13. Paris Louvre Müzesinde Genç Metrodoros ve Epikuros'un birlikte betimlendiği büst biçimindeki mermer heykeltıraşlık eserleri

3.1.10. Idomeneus

Epikuros'un arkadaşı ve öğrencisi olan Idomeneus (Ἰδομενεύς) M.Ö. 325 ve c. 270 BC yılları arası yaşadığı kabul edilir. Yaşamı hakkında az bilgiye sahip olmamıza rağmen Genç Metrodoros'un kız kardeşi batis ile evli olduğu bilinmektedir (Diogenes Laertios, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia*, x. 23, 25; Strabo, *Geographia*, xiii. 1; Athenaeus, *Deipnosophistae*, vii. 279). Idomeneus'un M.Ö. 306 ve 301 yılları arasında Lampsakos kentinin mahkeme yüksek memuru olduğu belirtilmektedir (Dorandi 1999: 51). Idomeneus'un çok sayıda felsefi ve tarihi çalışmaları olduğu bilinmektedir. Tarih üzerine yazdığı kitapların Peisistratos (Athenaeus, xii. 532), Themistokles (Athenaeus, xii. 533, xiii. 576), Aristides (Plutarkhos, "Aristides", 10), Perikles (Plutarkhos, "Perikles", 10, 35), Demosthenes (Plutarkhos, "Demosthenes", 15, 23; Athenaeus, xiii. 592), Aeskhines (Apollonius, *Vita Aeschinis*), Hyperides (Athenaeus, xiii. 590) ve Phoikon (Plutarkhos, "Phokion", 4) gibi önemli Yunan şahsiyetlerin yaşamları üzerine olduğu kabul edilir. Buna rağmen önemli Yunan tarihi karakterleri üzerine yazılan eserlerin gerçek adının *Atinalı Liderler Üzerine* (Περὶ τῶν Αθηνησὶ δῆμαγωγῶν). Olabileceği de ileri sürülmektedir. Idomeneus'a atfedilen eserler arasında *Samothrake Tarihi* (Ἱστορία τῶν κατὰ Σαμοθράκην), *Sokratesciler Üzerine* (Περὶ τῶν Σωκρατικῶν) bazı kaynaklarda bildirilmektedir (Diogenes Laertius, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* ii. 19-20; Athenaeus, xiii. 611).

3.1.11. Batis

Lampsakos'ta Epikuros'un öğrencilerinden olan Batis (veya Bates) M.Ö. 3. yüzyılın başlarında yaşamış ve eser vermiş olmalıydı. Batis'in Genç Metrodoros'un kardeşi ve Idomeneus'un karısı olduğu bilinmektedir (Diogenes Laertius, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* x. 23). Batis'in yazdıkları konusunda bilgilerimiz yalnızca İtalyada Papiruslar Villası'nda ele geçen papirüs üzerine yazılmış mektuplara ait fragmanlardan bilinmektedir. Burada ele geçen papirüslerdeki metin fragmanlarının bazılarının Batis'e ait olduğu düşünülmektedir (Klauck ve Bailey 2006: 154). Oğlu öldüğünde Batis'e kardeşi olan Genç Metrodoros tarafından bir baş sağlığı dileyen mektup yazdığı bilinmektedir (Seneca, *Epistles*, xcvi. 9)

3.1.12. Timokrates

Timokrates Epikuros'un felsefesini ve onun yaşam biçimini yaymaya kendini adanmış Lampsakoslu bir düşüncüdür. Aynı zamanda Genç Metrodoros'un ağabeyi olan Timokrates, M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında Lampsakosta doğmuş olmalıdır. Yaklaşık olarak M.Ö. 290 yılında Epikuros'un kurduğu okuldan hayatın en önemli olgusunun haz almak olduğunu reddetmesi üzerine ayrılmıştır. Philodemus, Timokrates'in kardeşi genç Metrodoros'u herkesin sevdiğinden dah çok sevdiğini ve aynı zamanda herkesin nefret ettiğinden daha çok nefret ettiği yönündeki sözlerini aktarır. Diogenes Laertios, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* (x.24, x.28, x.136) adlı eserinde Timokrates ile Genç Metrodoros ve Epikuros arasındaki farklı görüşler konusunda ortaya konulan eserler hakkında bilgi verilmektedir. Genç Metrodoros'un Timokratyes'e Karşı ve Epikuros'un Timokrates'e karşı yazdığı bilinmektedir. Buna cevap olarak Timokrates'in de Epikuros'a karşı yazdığı onun gerçek Atinalı olmadığı, kaba olduğu ve cahil olduğu gibi bazı olumsuz görüşler aktardığı yine Diogenes Laertios'tan bilinmektedir (*Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* x. 5, 6-8).

3.1.13. Leonteus

M.Ö. 3. yüzyıl başlarında yaşamış Leonteus Lampsakos'ta Epikuros'un öğrencileri arasında yer alır. Diogenes Laertios (*Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* x), Leonteus'un Epikuros'un Lampsakosta kurduğu okulun üyelerinden olan Themista'nın kocası olduğunu aktarır. Epikuros'a olan saygılarından Leonteus ve Themista oğullarının adını Epikuros vermiştir (Diogenes Laertios, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* x.26). Coğrafyacı Strabon, Leonteus'u Idomeneus ile birlikte Lampsakos kentinin en hünerli insanları olduğunu ifade eder (Strabon, *Geographia*, 13.1.19). Plutarkhos (*Adversum Colotes* 3, 1108e-f) Leonteus tarafından yazılan bir mektubu aktarır. Bu mektupta Leonteus Demokritos'un Epikuros tarafından nasıl onurlandırıldığından ve Epikuros'un kendini nasıl Demokritosçu olarak nitelediğinden bahseder.

3.1.14. Themista

Lampsakos'un yerlilerinden olan Themista Leonteus'un karısıdır Diogenes Laertius, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* x. 25, 26). Lampsakos'ta Epikuros'un kurduğu okulun en önemli unsurlarından birisi okula kadınları da kabul etmesiydi. Bu anlamda Batis ile birlikte Epikuros'un Lampsakostaki okuluna devam eden kadın düşünürlerden biri olması açısından önemlidir. Romalı yazar Cicero, Epikuros'u Themistayı öven çok sayıda eser yazması sebebiyle çok eleştirir (Cicero, *De Finibus*, 2. 21. 68).

3.1.15. Euaeon

Antik uazılı kaynaklara göre Lampsakoslu olduğu söylenen Euaeon'un Platon'un öğrencilerinden olduğu söylenir.

3.1.16. Ksenophon

Lampsakos'lu coğrafyacı Ksenophon da kent tarihi içinde özel bir yere sahiptir. Tam olarak hangi yüzyılda yaşadığı bilinmemekle birlikte M.Ö. 2. yüzyılda eserlerini verdiği tahmin edilmektedir. Bu yüzden Lampsakos kentinin diğer bir çok bilim dalları ile olduğu kadar coğrafya ile de antik çağda adını duyurduğu anlaşılmaktadır. Orijinal eserleri günümüze ulaşmamış olmasına rağmen Ksenophon hakkındaki en önemli biyografik bilgilerimizi M.S. 1. yüzyılda yaşamış ünlü Yaşlı Plinius'un *Naturalis Historia* (IV.95) adlı eserinden öğrenmekteyiz. Plinius'a göre Ksenophon Cebelitarık boğazını aşır İskandinavya veya Baltık bölgesini tanımlayan ve gözlemleyen ilk Yunan coğrafyacısıdır. Burada *Baltia* adında bir adanın varlığından bahseder. Plinius (*Naturalis Historia* IV: 94–95) eserinde Ksenophon'un Scythia bölgesi kıyılarından üç günlük yelkenli gemi yolculuğu sonrası çok büyük boyutlarda *baltia* adında bir adanın varlığından bahseder (*Xenophon Lampsacenus a litore Scytharum tridui navigatione insulam esse immensae magnitudinis Baltiam tradit, ...*). Eusebius'un *Praeparatio Evangelica* (9:36) adlı eserinde Ksenophon'un aynı zamanda *Suriye Rehberi* adlı bir eseri olduğundan bahsedilmektedir.

3.2. Tenedos

Tenedos adı antik Yuna kaynaklarında ilk kez M.Ö. 8. yüzyılda yaşamış ozan Homeros'un *İlyada* (I 38, 452; XI 625; XIII 33) ve *Odysseia* (III 159) destanlarında geçmektedir. Herodotos (I 151) adadan bir Aeol kenti olarak söz etmektedir. Strabon ise; (*Geographia* XIII: 130) Çevresi yaklaşık seksen stadion kadar olan Tenedos'un, Sigeion Burnu'ndan ve Akhilleion'dan sonra Akhaion'a, kıtanın Tenedos'lulara ait olan tarafına ve oradan da kırk stadiyondan fazla uzaklıkta olmadığını söyler. Arkeolojik araştırmalar adanın Demir Çağında da önemli derecede iskân gördüğünü göstermektedir (Arslan and Sevinç 2003: 248). M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış tarihçi Herodotos (I.151) ada da Aeol halkının yaşadığı bir kasabanın varlığından bahseder. Antik mezarlık alanında yapılan arkeolojik kazı çalışmaları Aeol halkının varlığını doğrulayacak mezar yapıları ve eserler ortaya koyar gibidir. Özellikle sandık tipi mezarlar, gri-siyah seramikler ve metal buluntular adanın M.Ö. 7. ve 6. yüzyılını yansıtan yerel halka ait çok önemli buluntularıdır (Takaoğlu ve Bamyacı 2008). Şimdiye kadar yayımlanmamış olmakla beraber, ozan Homeros'un bahsettiği Troya savaşlarının olduğu 1200'lü yıllar ile tarihçi Herodotos'un bahsettiği ve M.Ö. 7. ve 6. yüzyıl Aeol kasabasının var olduğu dönem arasındaki zamansal boşluğu doldurabilecek buluntular kazısı yapılan mezarlık alanında mevcuttur. Kazı alanı buluntuları arasında yaklaşık olarak M.Ö. 1000 civarına tarihlenebilecek bazı Trakya bölgesi özellikleri gösteren seramikler ile bunların bulunduğu dolmen tipi bir mezar yapısı belki de bu dönemi temsil ediyor olmalıydı. Çünkü Demir Çağında özellikle Trakya ve Balkan kökenli kültürlere ait izler kuzey Ege adalarının karakteristik bir özelliğidir. İleride yapılacak daha detaylı arkeolojik çalışmalar bu karanlık dönemi aydınlatacak bilgiler sunabilir.

Tenedos'da gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırması çalışmaları adanın özellikle Arkaik (M.Ö. 620-480) ve Klasik (M.Ö.480-330) dönemlerinde en refah dönemini yaşadığına işaret etmektedir (Ataçeri ve Argavan 1961; Özkan 1993; Sevinç 1994; Tavukçu ve diğ.2003; Takaoğlu ve Bamyacı 2005; Bamyacı 2006). Kazılarda yapılan çalışmalar sonucu, ortaya zengin buluntu içeren mezarları gözler önüne sermektedir. Korinth üretimi seramiklerine Tenedos mezarlarında yoğun bir şekilde rastlanmaktadır.

M.Ö. 5. yüzyıl başlarında İonia Ayaklanması sırasında Pers donanması tarafından ele geçirilmiştir. Tenedos, Atina önderliğinde Pers İmparatorluğuna karşı kurulan ama sonra Atina bağımlılığı topluluğuna dönüşen Delos Birliği'ne katıldı. Atina-Sparta savaşı sürerken (M.Ö. 431-404), Tenedos'lularında Lesbos Adası halkıyla anlaşmazlıkları vardı bu nedenle Midilli halkının, Atina önderliğinden kurtulmak üzere yaptıkları planları Atina'lılara bildirmişlerdir. Bu yüzyıl ve sonrasında Tenedos'ta zengin bir yaşam olmalıydı. M.Ö. 400 ve 350 tarihlerindeki Tenedos'un bastığı sikkeler üzerinde görülen üzüm salkımı, şarap amforası ve şarap içiminde kullanılan kyliks ve kantaros gibi kulplu kapların betimlemesi o dönemde şarap varlığının ve günlük yaşamdaki bağıcılığın önemini göstermektedir. Tenedos'un Helenistik dönem sonunda önemini kaybettiğın biliyoruz. Çünkü ünlü Latin şair Vergilus Aineias (*Aeneid* II.21-24) destanında, adada terk edilmiş ve çapa tutmaya müsait olmayan bir limandan bahsetmesi, M.Ö. 1. yüzyıl dolaylarında adanın denizcilikteki önemini kaybettiğini göstermektedir.

M.Ö. 6. yüzyıl boyunca Tenedos'un görkemli dönemlerinden birini yaşaması altındaki diğer önemli faktör de hiç şüphesiz adanın İonya'nın en önemli kentlerinden Milet liderliğinde sürdürülen deniz ticareti içinde önemli bir rol oynaması olmalıdır. İonya kökenli çok sayıda seramiğin Tenedos mezarlık alanı kazılarında ortaya çıkarılması bunu doğrular. Bu söz konusu deniz ticareti Tenedos'da bilim ve felsefenin de gelişmesinde önemli katkı sağlamıştır. Örneğın ünlü doğa bilimcisi Thales'in ömrünün son yıllarını adada geçirdiğı ve Tenedos'lu gök bilimci Kleostratos üzerinde önemli etki yaptığı kabul edilmektedir.

3.2.1. Kleostratos

M.Ö. 6. yüzyılda Tenedos'da deniz ticareti de önemli bir noktadır. Thales'in ömrünün son yıllarını adada geçirmesi ve yerini gökbilimci Kleostratos'a bırakması bunun bir göstergesidir. Antik çağda, matematik ve astronomi alanında önemli gözlemcilerden biri olan Kleostratos Tenedos'ludur (Κλεόστρατος ο Τενέδιος). İlk kim tarafından ve ne zaman keşfedildiğı belli olmayan takımyıldızları Kleostratos isminin ön planda olmasına neden olmuştur. O dönemde astronomiye karşı ilgi duyan tek bilgin Kleostratos değildi.

Anaksimenes, Anaksimender ve Thales de astronomi alanına ilgi duyan İonya'lı bilginlerdendir. İonya'nın M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda bilim ve felsefenin doğduğu bölge olarak bilinirken, özellikle M.Ö. 6. yüzyılda kültürlerin ve ideolojilerin kesişme noktası olduğu yadsınamazken, doğu dünyasının dönemin düşünürlerinin düşüncelerinin biçimlenip gelişmesindeki etkisi büyüktür. Bilim ve felsefe ile ön planda olan diğer İon kentleri ise; Milet, Efes, Samos, Klazomenae'dir. Bu ana kentlerin kurdukları küçük kolonilerde de benzer akımları görmekteyiz. Örneğin; Milet kolonisi olan Lampsakos ve Kyzikos kültürel ve bilimsel olarak ön plana çıkmıştır. O dönemde, deniz ticaret ağı bağlamında önemli bir stratejik noktada bulunan ve konumuz bağlamındaki Kleostratos'un yetiştiği bölge olarak bilinen Tenedos adası da, İon dünyası ile çok yakın kültürel ve ekonomik ilişki içerisinde bulunuyordu. Ünlü İonya'lı bilgin ve doğa bilimcisi Thales'in Tenedos'ta öldüğü ve ardından halefi olan Kleostratos'un adada bir astronomi okulunu sürdürdüğü yönünde önemli bilgiler vardır (Fotheringham 1919:167). Kleostratos iyi bir gökyüzü gözlemcisiydi. Astronomi ile ilgili bilgileri ise Thales'den aldığı bilinmektedir.

M.S. 1. yüzyılda yaşamış doğa bilimcisi Plinius, *Naturalis Historia* (II. 6.31) adlı eserinden Kleostratos'un yaklaşık olarak M.Ö.520 civarında Tenedos'ta astronomik gözlemler yaptığını doğrulamaktadır. Yaşlı Plinius bu eserinde önce Anaksimender'in ekliptikin oblik açıda olduğunu 58. Olimpiyatlar (M.Ö.548-544) sırasında ortaya koyduğunu ve ardından Kleostratos'un gündönümün tam vaktini ortaya koyarak özellikle Koç ve Yay olmak üzere burçlar kuşağında (Zodiac) simgelerini tespit ettiğini aktarmaktadır (*Anaximender Miletus traditur primus Olympiade quinquagesima octava, signa deinde in eo Cleostratus, et prima arietis ac sagittarii, sphaeram ipsam ante multo Atlas*). Bu tarihi bilgileri göz önüne alan araştırmacılar Kleostratos'un yaklaşık olarak M.Ö.520 civarında etkin olduğunu tahmin etmektedirler. Bu bilgiler de Tenedos'lu Kleostratos'un adada öldüğü bilinen Thales'i öğretilerini yakından bilmiş olabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu doğru olmasa bile Marmara (antik Propontis) içine deniz yoluyla ulaşmaya çalışan Miletlilerden de Kleostratos'un Thales'in astronomiyle ilgili öğretilerine ulaşmış olabileceği düşünülebilir.

M.S. 238 yılında, Thales'in öğrencilerinden biri olan Kleostratos'un sekiz yıllık çevrimi icat ettiğini söyler Latin yazar Censorinus. Uzun zamandan beri geçerli olmasına rağmen ancak parmak hesabı yapılan sekizli çevrim için matematik formülünü ilk kez belirten kişi Kleostratos'tu. Böylece onu çok önceleri başka şekillerde bulunduğunu yadsımsızın çevrimin standart şekli haline gelmiş olan şeyin bulucusu olarak kabul edebiliriz (Thomson 1997: 132). Latin yazar Hyginus (M.Ö.64- M.S.17) daha çok yıldızları mitolojik karakterlerle ilişkilendirdiği *Poeticon Astronomicon* (ii.13) adlı eserinde Tenedos'lu Kleostratos'tan bahsetmektedir. Antik Yunan inanışında yıldızların veya takımyıldızlarının mitolojik karakterlerden yola çıkarak adlandırılması bir gelenektir. Bu bağlamda Hyginus özellikle Oğlak burcunu temsil eden Auriga (arabacı) takımyıldızını oluşturan yıldızlar arasından ikisini Yunan efsanesindeki ikiz çocuklar (*Haedos*, çoğul *Haedi*) ile ilişkilendirir. Hyginus bunu şu şekilde ifade etmektedir: "Tenedos'lu Kleostratos'un bu çocukları yıldızların arasında işaret eden ilk kişi olduğu söylenmektedir. (*Hos autem baedos Cleostratus Tenedius dicitur primus inter sidera ostendisse*).

Kleostratos'un, sadece iki orijinal satırının kaldığını, kendisinden sonraki yüzyıllarda yaşamış olan yazarlardan öğrendiğimiz, Astrologia adlı bir eseri vardır. Kendi gözlemlerini ele aldığı bu kitapta, burçlar kuşağı hakkında her hangi bir referansa rastlamıyoruz. Kendisinden sonra bu alandaki çalışmaların artışı, kendisinin bu alandaki bilgileri nereden bulduğu konusu araştırmacıları tartışmaya itmiştir. John Fotheringham, bu konudaki en yetkin kişilerden birisidir. Kendisi 100 yıl önce çok ayrıntılı çalışmalar ortaya koymuştur. John Fotheringham (1919; 1920; 1925) ile Edmund Webb (1921; 1928;) Kleostratos'un zodyakı Babil'den Yunan dünyasına tanıtip tanıtmadığı konusunda önemli bilimsel tartışmalar yapılmıştır. Astronomiyle ilgili bilgilerin kaynağının Babil olabileceğini düşünmüştür. 12 simgeli burçlar kuşağı, bu dönem öncesinde Babil'de mevcuttu. Böylelikle, Lengdon da (1918) aynı zamanda Thales'in doğa biliminin kaynağının Babil olduğunu ve onun güneş tutulmasını öngörmesi arkasında Babil kaynaklarının yattığını ileri sürmüştür. Bu da, Kleostratos'un, Thales ve İonya'lı tüccarlar vasıyasıyla öğrendiği Babil burçlar kuşağı simgelerinin, Yunan mitolojisinde zaten var olan mitolojik kaynaklı yıldız isimleriyle birleştirdiği gibi bir yorum yapılmaktadır.

Tenedos M.Ö. 6. yüzyılda sosyo-kültürel anlamda altın bir dönem yaşamıştır. Bunu mevcut arkeolojik verilerden rahatlıkla görebilmekteyiz. Bu da bilim ve felsefenin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir. Thales, ömrünün son yıllarını ada da geçirmiş sonrasında da onun ekolünü Tenedos’lu Kleostratos sürdürmüştür.

3.3. Skepsis

Skepsis (Σκέψις) kenti Troas bölgesi arkeolojisi içinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda Skepsis’in refah içinde bir kent yaşantısına sahip olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Skepsis, ünlü düşünür Aristoteles ve Theophrastos’un kütüphanesinin Bergama (antik Pergamon) ve İskenderiye’ye (Aleksandria) taşınmadan önce saklandığı yer olarak ün salmış bir yerleşim olarak tarihi kaynaklarda yerini almıştır. Antik yazılı kaynaklar ve arkeolojik veriler ışığında, Skepsis’in iki ayrı yerleşimden ibaret olduğunu görmekteyiz: Paleo-Skepsis (Eski Skepsis) ve Skepsis. Skepsis’in Paleo-Skepsis’ten gelenler tarafından kurulduğu araştırmacılarca kabul edilmektedir. Palae-Skepsis’in Arkaik dönemde iskân gördüğü burada ele geçen arkeolojik buluntular ve antik kaynaklar ışığında doğrulanmıştır. Skepsis’te ele geçen ilk arkeolojik bulguların Klâsik döneme ait olması bu savı doğrular gibidir.

M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında yaşadığına inanılan ve Troas Bölgesi konusunda önemli bir kaynak olan Homeros’un ünlü *İlyada* destanında Skepsis adı hiç geçmez. Fakat Skepsis’in de içinde bulunduğu İda (Kaz) Dağı etekleri hakkında kısa ama oldukça önemli sayılabilecek bir bilgi ile karşılaşılır: Homeros, İda (Kaz) Dağı eteklerinde “ovadaki kutsal İlion daha kurulmadan önce, Dardanos tarafından kurulan Dardanie şehrinin kurulduğu ve Dardanie’lilerin de bol pımarlı İda’nın eteklerinde yaşadıklarından” bahsetmektedir (*İlyada*, XX.215). Strabon, Miletosluların Skepsis’e yerleştiğini ve ardından kentte demokrasinin getirildiğinden bahsetmektedir (Strabon XIV, 635). Skepsis sikkelerinin incelenmesi Miletosluların bölgeye gelmesinden önce Aeollerin Skepsis’e yerleştiklerine işaret etmektedir. Çünkü M.Ö. 5. yüzyıl sikkelerindeki yazıtlar Aeol lehçesiyle SKAPSION olarak yazılmış iken yüzyılın sonlarında bu Ion lehçesiyle yazılmış SKEPSION olarak karşımıza çıkmaktadır.

Skepsis antik kenti ile ilgili en önemli bilgileri daha çok M.Ö. 400 civarı yaşamış tarihçi Ksenophon ile M. Ö. 1. yüzyılda yaşamış coğrafyacı Strabon'dan almaktayız. Ksenophon kentin klasik dönem tarihi hakkında bize önemli bilgiler sunarken; Strabon, hem Skepsis'in konumlandırılması hem de kentin Helenistik tarihi hakkında önemli bilgiler sunar. Skepsis hakkındaki ilk bilgileri Ksenophon'un *Hellenika* adlı eserinde sunan Ksenophon, dönemin siyasal ve tarihsel olaylarını anlatırken Skepsis'ten sıkça bahsetmektedir. M.Ö. 5. yüzyıl sonunda Aeolya bölgesinin içinde Skepsis'in de yer aldığı kısımlarının Pers satrabı Pharnazabos'a ait olduğunu ve onun adına bu bölgeyi Dardanos'lu Zenis'in yönettiğinden bahseder. Zenis'in hastalanıp ölmesinin ardından, satrap Pharnabazos yönetimi Mania'ya verir. M.Ö. 399 yılında öldürülünceye kadar Skepsis'te önemli bir yönetim başarısı gösteren Mania, Skepsis'in bu dönemde önemli bir refah düzeyine ulaşmasını sağlamıştır. Skepsisliler'in Mania'nın öldürülüşünü hoş karşılamadığı ve Meidias'ı benimsemediği Ksenophon'da açık bir dille ifade edilmektedir. Skepsis halkı Meidias'tan memnun olmadığından Sparta'lılardan yardım istenir. Sparta'lı komutan Derkyllidas'ın gelişiyle Meidias yönetimi sona erer.

M.Ö. 4. yüzyılda yaşamış unlu Atinalı hatip Demosthenes, M.Ö. 360 yılında paralı asker Kharidemos'un İlion ve Kebren yanında Skepsis'i de ele geçirdiğini bildirir. (Demosthenes XXIII, 154). Kharidemos hedefi büyük bir olasılıkla, tıpkı Assoslu banker Eubolos ve onun ardılı Hermias, Sigeion'da Khares'in yaptığı gibi, bölgede özerk bir hanedanlık kurmaktı. M.Ö. 334 yılında Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişi ve Troas bölgesinde Perslilerle yaptığı Granikos savaşı ardından bölgede yeni bir dönem başlamıştır. M.Ö. 314 ve 311 yılları arasında Büyük İskender'in en güçlü generallerinden Antigonos Monophtalmos, Ptolemaios, Lysimakhos ve Kassandros arasında önemli çekişmeler olmuştur. Lysimakhos'un daha önce Antigonos Monophtalmos tarafından kurulan ve adı "Antigoneia" olan kente önem kazandırmak için Skepsis, Hamaksitos, Neandria, Larisa, Kolonai ve Kebren şehirleri halklarını buraya göç ettirir ve Antigoneia adını Aleksandria Troas olarak değiştirir (Strabon *Geographia* XIII. 89, 94). Bu birleşmeden (*synoikismos*) memnun olamayan Skepsis halkı 9 yıllık bir süre ardından M.Ö. 301 yılında Lysimakhos'un izniyle ana yurtlarına dönmüşlerdir.

3.3.1. Koriskos

Koriskos ve kardeşi Erastos Platon'un öğrencileriydi. Koriskos aynı zamanda Aristoteles'in arkadaşıydı. Koriskos ile ilgili bilgiler oldukça sınırlı durumdadır.

3.3.2. Neleos

Skepsis'in yerlisi Koriskos'un oğlu olan Neleos (Νηλεύς), Atina'da Aristoteles ve Theophrastos'un öğrencisiydi. Theophrastos, içinde Aristoteles'in kitaplarının da bulunduğu çok değerli olan kütüphanesini Neleos'a miras bıraktı. Theophrastos'a da kitaplığı ve okulu, kitap toplayan ve Mısır'da krallara bir kitaplığın nasıl toplandığını gösteren Aristoteles vasiyet etmiştir (Strabon, *Geographia* XIII: 1.54).

Strabon Theophrastos'un kitaplarının Skepsis'e getirilişini de anlatmıştır:

“Skepsis’den, Erastos, Koriskos ve Koriskos’un oğlu Neleos gibi Sokratik filozoflar çıkmıştır. Bu sonuncusu Aristoteles ve Theophrastos’un öğrencisi idi. Theophrastos’un kitaplığı miras olarak Neleos’a kaldı ve bunlar arasında Aristoteles’in kitapları da bulunuyordu. Çünkü Aristoteles okulunu ve kitaplarını Theophrastos’a vasiyet etmişti ve bildiğim kadarıyla bu adam kitap toplayan ve Mısır’da krallara bir kitaplığın nasıl düzenleneceğini ilk öğreten kişidir. İşte bu Theophrastos kitaplarını Neleos’a bırakmıştır. Neleos kitaplığı Skepsis’e götürmüş ve mirasçılarına vasiyet etmiştir. Bunlar alelade insanlar oldukları için bir yere kapatmışlar ve özenle korumamışlardır. Kentlerinin bağlı bulunduğu Attaloslar Hanedanı krallarının Pergamon Kitaplığı’ni kurabilmek için ne kadar büyük bir istekle kitap aradıklarını duyduklarında, onları toprağa bir çukur açarak gömdüler. Fakat çok sonra güve ve rutubet nedeniyle tahrip olunca, onlardan sonra gelenler bu kitapları, yani Aristoteles Theophrastos’un kitaplarını büyük bir para karşılığında (M.Ö. 1. yüzyılda) Teoslu Apellikon’a sattılar. Fakat Apellikon filozoftan ziyade bir kitapseverdi ve bu nedenle kitapların yenmiş olan kısımlarını yenileme amacıyla eksik kısımları yanlış bir şekilde tamamlamak suretiyle, hatalı kopyalar meydana getirdi. Sonuçta Theophrastos’dan gelmiş olan eski peripatetikler ekolünün orijinal kitapları yok olmuş ve geriye sadece hatalı ve kolay anlaşılır yapıtlar kalmıştır. Bu nedenle pratik olarak hiç bir şeyin bu açıdan felsefesi yapılamamış ve yalnızca basit konular abartılarak konuşulmuştur. Daha sonra Aristoteles’in kitapları ortaya çıktığında onların doğrultusunda filozofça tartışmalar yapılabilmişse de, çoğaltma sırasında meydana gelen kitaplardaki bazı hatalar nedeniyle yine de olasılıklar üzerine konuşulmak zorunda kalınmıştır. Roma’nın da bu yanlışlıkların yayılmasında çok büyük katkısı olmuştur. Çünkü Apellikon’un ölümünden hemen sonra, Atina’yı zapt eden

Sulla, kitaplığı Roma'ya taşıdı. Orada Aristoteles'den hoşlanan gramerci Tyrannion, kütüphanecinin yüzüne gülererek onu elde etti ve bu kitaplardan yararlandı. Bazı kitapçılarda aynı şeyi yaptılar. Fakat kötü kopyacılar kullandılar ve yazılan metinleri kontrol etmediler.” (Strabon, XIII, 609).

Neleus kitapları, alelade insanlara miras bırakmıştır. Bu insanlarda bu kitaplara gereken özeni gösterememiş ve bir yere kapatmışlardır. Çok sonraları, rutubetten tahrip olan Aristoteles ve Theophrastos'un kitapları, M.Ö. 1. yüzyılda Teos'lu Apellikon'a satılmıştır (Strabo, *Geographia* XIII; Diogenes Laërtius, *Peri biōn dogmatōn kai apophthegmatōn tōn en philosophia* v. 52, 53, 55, 56; Athenaeus, i.; Plutarch, *Sulla*). Apellikon'un bu kitapları Atina'ya gerigetirdiği bilinmektedir. Apellikon filozoftan daha çok kitapsever diyebileceğimiz bir kişiydi. Kitapların tahrip olan bölümlerini kendisi yenilemek istedi ve böylelikle hatalı kopyalar meydana geldi. Bundan dolayı, Theophrastos'tan gelen peripatetikler ekolünün orjinal kitaplığının yerini hatalı kopyalar almıştır (Strabon, *Geographia* XIII: 1, 55). Strabon'un aktardıkları göz Önüne alındığında Helenistik dönemde özellikle Pergamon merkezli Attalos hanedanlığı döneminde Skepsis'in önemli bir felsefe ve öğrenme merkezi olduğunu göstermektedir (Strabon, *Geographia* XIII, 609). Skepsis'in Helenistik dönemin ünlü kültür merkezi Pergamon Krallığı etkisinde olması coğrafi konumundan kaynaklanıyor olmalıydı.

3.3.3. Demetrios

Skepsisli Demetrios'un yaklaşık olaeak M.Ö. 205 civarında doğduğu kabul edilir. Troas Bölgesi hakkında pek çok yazı yazdığı ve bu yazı ve yorumların antik yazarlar tarafından kaynakça olarak kullanıldığı bilinir. Bu yazarlardan biri de Strabondur. Strabon'a göre gramerci Demetrios, en az 26 bölümden oluştuğu düşünülen *Troia'lı Kuvvetlerin Sevk ve İdaresi* (Τρωικὸς διάκοσμος) adlı kitabın da yazarıdır (Strabon XIII; 1,55). Bu kitabın özellikle Troya Savaşlarına katılan askeri güçlerin tanıtıldığı *İlyada* destanının ikinci bölümü üzerine yazılmış bir yorum gibi algılanmaktadır. Strabon eserine ondan bahsederken bazen “Skepsisli” (Strabon, *Geographia* IX. pp. 438, 439, x. pp. 456, 472, 473, 489) bazen de sadece Demetrios (Strabon, *Geographia* XII. 551, 552, XIII. 596, 600, 602) olarak bahseder.

3.3.4. Metrodoros

Metrodoros (Μητρόδωρος της Σκέψεως) yaklaşık olarak M.Ö. 145 ve 70 yılları arasında yaşamıştır. Metrodoros ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlı olmasına rağmen kendisinin Pontus Kralı VI. Mithridates ile çok yakın dost olduğu kabul edilir. Skepsisli Metrodoros büyük olasılıkla Yaşlı Plinius'un bahsettiği "Romadan nefret eden" Metrodoros ("Misoromæus") olmalıdır. Skepsisli Metrodoros hakkında en önemli bilgileri Strabon'un eserinde bulmaktayız (Strabon, *Geographia* XIII.1, 55).

3.4. Assos

Lampsakos, Tenedos ve Skepsis dışında antik çağ biliminde en önemli diğer kent ise Assos olarak kabul edilir. Assos kenti aözellikle burada kısa süreli yaşayan Aristoteles ile ona eşlik eden Theoprastos ile ün yapmıştır. Bunun dışında Assos'un yerlisi stoacı Kleanthes de kent ile özdeş tutulabilir.

Assos kenti, antik Yunan yazılı kaynaklarında ilk kez tarihçi Herodotos'un eserinde karşımıza çıkar. Tarihçi Herodotos'a göre Assos Lesbos adasından göç yoluyla gelen Aeol halkları tarafından M.Ö. 7. yüzyılda kurulduğunu yönünde bilgi veren antik yazılı kaynaklar mevcuttur. Assos'un M.Ö. 6. yüzyıl ortalarında Lidya Devleti kontrolüne girmiştir. Lidya Devletinin M.Ö. 547 yılında Pers Kralı Kyrus tarafından yıkılması ardından Lidya Devleti Pers İmparatorluğu kontrolüne geçince Assos'da Pers hakimiyeti başlar. Pers kralları Anadolu'da bir dizi satraplıklar vasıtasıyla Anadolu'yu yönetmişlerdir. Bu kapsamda Assos sonuç olarak *Hellespontine Phrygia* satraplığına bağlı bir şehir olur. Assos aynı zamanda Atina tarafından M.Ö. 477 yılında Pers İmparatorluğuna karşı kurduğu Delos Birliğine katılır. Assos'un M.Ö. 401 yılına kadar barış içinde yaşamak için para ödediği yazılı kaynaklarda bahsedilir. Batı Anadolu'nun birçok şehri M.Ö. 387 yılında yapılan Antalkidas barışı ile Pers İmparatorluğu kontrolünde huzur içinde yaşamıştır. Buna rağmen, Frigya satrapı Ariobarzanes ve Assos'lu banker Euboulos Pers Kralı Artakserkses'e karşı M.Ö. 366/365 yılında ayaklanmıştır. Pers ordusu komutanı Autophradates Assos'a sığınan Ariobarzanes'i ele geçiremez. Bunun üzerine Assos

toprakları Euboulos kontrolüne girer. Bu sırada, Euboulos kölesi Hermeias'ı Atinaya Platon'un akademisinde felsefe öğrenmesi için gönderir. Daha sonra Hermeias Assos'a dönerek şehri Euboulos ile birlikte yönetmeye başlar. Euboulos'un ölümü üzerine Assos'un yönetimi Hermeias'a kalır. Bunun ardından Hermeias arkadaşı Aristoteles'i M.Ö. 347 yılında Assos'a davet eder. Aristo Assos'ta Hermeias'ın evlat edinilmiş yeğeni Pythias ile evlenir. M.Ö. 345 yılında Hermeias Rodoslu Memnon'un tuzağına düşerek yakalanır. Perslilerin eline geçen Hermeias burada öldürülür ve Assos tekrar Pers kontrolüne geçer. Hermeias'ın ölümü üzerine Aristoteles Atina'ya geri döner.

3.4.1. Aristoteles

Düşünce tarihinin en önemli filozoflarından biri olan Aristoteles (M.Ö. 384-322) Stageiros'da doğmuştur. Makedonya kralı Amyntas'ın özel hekimi olan Nikhomakhos'un oğludur. Aristoteles babasını kaybettikten sonra, henüz onsekiz yaşındayken tahsil için Athina'ya gitmiştir. Burada Platon'un *Akademia*'sına girip, Platon'un ölümüne kadar hiç bir yere gitmeden burada kaldı. Akademia'da çalışkanlığıyla önce öğretmen sonra da çalışırken yayınladığı yapıtlarıyla da ünlü olmuştur. Aristoteles, M.Ö. 347 yılında, Platon'un ölümünden sonra Akademi'den ayrılmıştır. Bilimsel araştırmaları için gözlem yapmak ve Akademia'daki eğitim etkinliğini farklı yerlere taşımak amacıyla, üç ayrı kentte, yaklaşık beş yıl süreyle yaşamıştır. Aristoteles, Hermeias'ın yanına Troas Bölgesi'ndeki Assos'a gitti ve orada bir okul kurdu. Hermeias'ın yeğeni Pythias'la evlendi. 343 yılında, Lesbos/ Mitilene'de bulunan Aristoteles; genç İskender'in eğitimi için, Makedonya kralı Filip tarafından, Pella'daki saraya çağırılmıştır ve burada Makedonya'lılar arasında, Antipatros başta olmak üzere kudretli dostluklar kazanmıştır (Brehier 1961). Filip'in oğlu İskender'in hocalığını 343'ten 340 yılına kadar yapması ona değerli koleksiyonlar sağlamış ve onun tabiat bilimlerinin babası olmasına yardım etmiştir (Weber 1998).

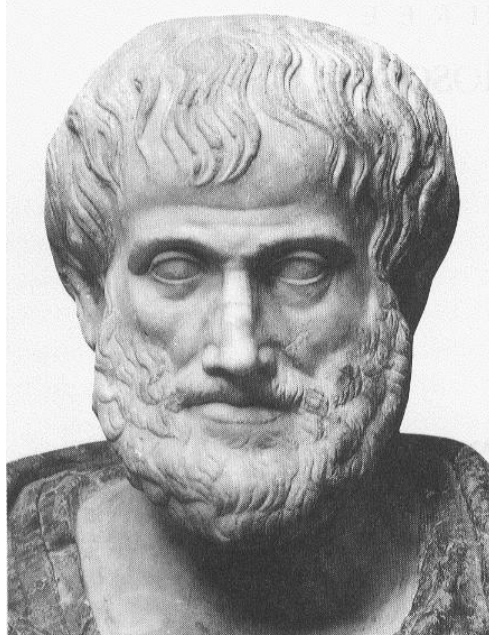
M.Ö. 335 yılında Atina'ya geri dönerek Lykeum denen yerde kendi okulunu kurar. Lykeum'da Aristoteles yürüyerek ders verme alışkanlığına sahip olduğundan onun takipçileri daha sonra Peripatetikçiler olarak bilinmeye başlar ("*Peripeto*", "*Peripatos*"). Aristoteles'in Lykeum'da iki tür ders verdiği kabul edilir: Sabahları ileri düzey öğrenciler

için çok detaylı felsefik tartışmaları içeren dersler ve öğleden sonraları daha çok bilgiye aşık genel halktan kişilere yönelik popüler dersler.

Büyük İskender'in Asya seferine çıkması, Aristoteles'in Atina'ya gidip burada kendi okulunu kurmasına vesile olmuştur. Kısa zamanda Akademia'yı gölgede bırakan ve İlk Çağ'ın sonraki okullarına örnek teşkil eden bu okul, bilimsel bilgilerin çok yanlılığı, öğretimdeki disiplini, planlı araştırma ve çalışmalarıyla ün kazanmıştır. *Lykeion* adını ise, Apollon Lykeios'a adanmış bir gymnasionda kurulmasından ötürü almıştır. Derslerini örtülü galeriler altında veren Aristoteles'in okuluna, Platon gibi oturarak değil, gezinerek ders yaptığı için peripatos (gezenler) denilmiştir. M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümünde, Demostenes'in sevk ve idare etmekte olduğu Atina ulus partisi, kendisini kenti bırakmak zorunda bıraktı. Eğriboz adasında Halsis'de, annesinden kalma bir mülke çekilen Aristoteles, 63 yaşındayken 322'de burada ölmüştür (Brehier 1961). Aristoteles'in Platon'dan tamamen farklı bir hayatı vardır. Felsefeyi kentin idaresinden ayırmayan, siyasetçi, yüksek aileden yetişmiş bir Atina'lı değil, siyasetin kendisini de bir hareket vesilesi yapmaktan ziyade, derin bilgi ve tarih konusu durumuna getiren, teori işi araştırmalar içinde kentten uzaklaşan okuma ve araştırma adamıdır.

Aristoteles bir "polymath" (bilimin birçok dalında iyi bilgiye sahip kişi) olarak bilinir. Hemen hemen her konuda çalışmış ve eser yazmıştır. Aristoteles astronomi, anatomi, ekonomi, coğrafya, fizik, zooloji, meteoroloji, embryology, geography, geology, meteorology, fizik ve zooloji gibi farklı bilimlerde yazmıştır. Felsefe'de ise etik, metafizik, retorik, psikoloji, teoloji ve estetik üzerine çalışmış ve yazmıştır. Aynı zamanda edebiyat ve şiir ile de ilgilenmiştir. Aristo birçok diyalog yazmış olmasına rağmen yazdıkları daha çok kısmen parçalar halinde günümüze ulaşmıştır. Bunlar büyük olasılıkla öğrencilerinin derslerde tuttuğu notlar olmalıdır. Aristoteles'in eserleri arasında; *Kosmos Üzerine (de Mundo)*, *Fizik (Physica)* *Nikomakhos'a Etik (Ethica Nikomechea)*, *Can Üzerine (De Anima)*, *Retorik Sanatı (Ars Rhetorica)*, *Şiir Sanatı (Ars Poetica)*, *Gökyüzü Üzerine*, *Hayvanların Tarihi Üzerine*, *Doğa Cetveli*, *Atinalıların Yasası*, *Politika*, *Ekonomikler*.

Aristoteles'in bildiğimiz iki tür yapıtı vardır. Felsefe konularını halka açabilmek için yazmış olduğu ve bugün elimize hiç birinin geçmediği, Platon'un diyaloglarını andıran diyaloglardır. Diğeri ise; üslup kaygısından çok formülleme ve belirleme çabasının ağır bastığı öğrencileri için yazdığı eserlerdir. İşlenmiş hayvan derilerine, parşömenlere Atina'dan ayrılırken bıraktığı bu yapıtlardan bir kısmı yitip gitmiştir. Bir kısmı da Roma'lı devlet adamı Sulla (M.Ö. 138-78) Roma'ya yollatmıştır. Rodos'lu Andronikos M.Ö. 50'ye doğru, gramerci Tyranion'un yardımıyla bunları düzenlemiş, birbirleriyle ilgili metinleri belli başlıklar altında toplayarak yorumlar eklemiştir böylelikle birinci basım sağlanmış oldu. Aristoteles'in felsefesi, insanların tüm sorunlarına kucak açmış, kökeninde metafiziğin yer aldığı, çağının koşulları içinde engin bir düşünme alanıdır. Andronikos'un düzenlemesinde *Physika*'dan sonra anlamına gelen *ta meta ta physika* olarak adlandırılan ve bir araştırma alanı oluşturan sözcüğe dönüşmüştür. Aristoteles, "ilk felsefe" deyimini, metafiziğin alanını belirlemek için kullanmıştır. Felsefe tarihi boyunca değişik anlamlar alan metafizik, Aristoteles'in alanında "varlık olarak varlık" araştırmasını kapsar. Orta Çağ'da metafizik din biliminin doğrulayıcısı olmuştur. Kant'a göre metafizik felsefenin bir bölümüdür, bilginin a priori koşullarını belirlemeyi amaçlar, daha doğrusu bilme yetisini bize a priori olarak tanıttığı şeyin bütününe karşılar, "tümüyle deneyin sağladıkları üzerine yükselen, böyle olmakla tüm arı kavramlar üzerine yükselen tam anlamında yalıtılmış usun kurgusal bilgisi"ni karşılar.

Resim 3.14. Aristoteles

Resim 3.15. Assos antik kentinin bulunduğu Behramkale'de dikilen Aristoteles heykeli

3.4.2. Theophrastos

Lesbos adasında Eresos kasabası yerlisi olan Theophrastos (M.Ö. 371-287) Peripatetik okulunda Aristoteles'in takipçilerindedir. Özellikle Botani alanında çalışmalar yapmış olan Theophrastos özellikle Aristoteles ile yaptığı Biyoloji çalışmaları ile tanınmıştır (Geiser 1985; William ve diğ. 1985; Fortenbaugh ve diğ. 1992). Genç yaşında Atinaya gelen Theophrastos başlangıçta Platon'un Akademisinde öğrenim görmüştür. Platon'un ölümü üzerine ise Theophrastos Aristoteles ile çalışmaya başlamıştır. Aristoteles yazdıklarını Theophrastos'a miras bırakmıştır ve onu Lykeion'un kendisinden sonra gelen başkanı ilan etmiştir. Yaklaşık olarak 36 yıl Peripatetik okulun başkanlığını yapan Theophrastos *Lykeion*'un büyümesine önemli katkı sağlamıştır.

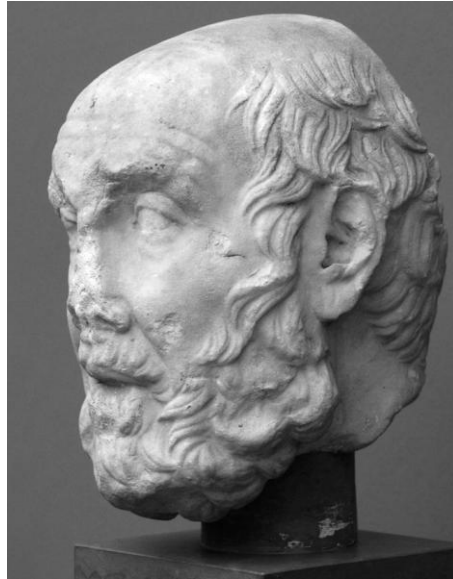

Resim. 3.16. Theophrastos büstü

Platon'un M.Ö. 348/47 tarihinde ölümü üzerine Atina'dan ayrılan Aristoteles ile birlikte Theophrastos'un da Hermeias'ın daveti üzerine Assos'a geldiği bilinmektedir.

3.4.3. Kleanthes

M.Ö. 331 ve 232 yılları arası yaşadığı kabul edilen Assos'lu Kleanthes (Κλεάνθης) in babası Phantias'tır. Antisthenes'in *Filozoflar Zinciri* adlı eserine göre önceleri yumruk dövüşçüsüydü olan Kleanthes, dört drahmeyle Atina'ya gelip burada Zenon'la karşılaştı ve büyük bir çabayla felsefeye sarılıp onunla aynı görüşleri benimsedi. Kleanthes çok fakirdi o nedenle, gündüzleri Zenon'u dinler, akşamları ise bahçe sulayarak geçimini sağlardı. Kleanthes'in düşüncelerinden çok ahlakça disiplinli oluşu ve kanılarına çok tutarlı olarak bağlı kalışı, Zenon'un ölümünden sonra onu okulun başkanı olmasına neden olmuştur. Tüm bu iyi özelliklerinin yanında, sinirli tavırlarla girdiği tartışmalarda, kötü hatipliği ortaya çıkardı.

Resim 3.17. Kopenhag New Carlsberg Glyptotek Müzesinde Kleanthes başı

Kleanthes Stoacılık felsefesinin savunucularındandır. Bir ahlak felsefesi olan Stoacılık Hellenistik dönemde ilk kez Atina'da M.Ö. 310 yılı civarı ortaya çıkmış bir düşünce akımıdır. Özellikle Kıbrıs'ın Kition kentinden Zenon'un öncülüğünde gelişmiştir. Yaşamı inceleyen ve anlamaya çalışan eski Stoacılar, adlarını Atina agorasında bulunan resimli stoa'dan (*Stoa Poikile*) aldılar. Stoa, Eski Yunan'da üzeri örtülü ve sütunlu bir tür gezinti alanıdır. İlk Stoacılar bu stoa'da toplanarak felsefelerini, inançlarını ve yaşama ilişkin düşüncelerini tartışırlardı. Zenon Atina'nın ünlü resimli stoa'sında dersler verdiği

için “stoacılık” kavramı ortaya çıkmıştır. Daha sonra stoacılık eğitilmiş Yunan eliti arasında en önemli düşünce akımlarından biri haline gelmiştir. Eski Yunan düşüncesinde, aklın egemenliğini, insanların duygularını denetlemeyi öğrenmeleri ve insanları rahatsız edici duygulardan kendilerini sıyırmaları gerektiği gerektiğini vurgulayan bir düşünce akımıdır. Bu yüzden stoacılık ruhsal anlamda insanların kendileri güçlendirmesi gerektiğine inanan bir düşünce akımıdır. Bunda da erdem, mantık ve doğa kanunları ana etkindir. İnsanların duygu ve hırslarını kontrol ederek dış dünyanın uyumsuzluklarıyla başa çıkılabileceği savunulur. Böylece insanların akli başında, ön yargısız ve iyi düşünebilir olabileceğini savunur. Hiç kimsenin kendisine ilişkin tüm olayları denetleyemeyeceğini kabul eden Stoacılar gene de, en mutlu kişilerin başlarına iyi ya da kötü ne gelirse gelsin, bundan etkilenmeyenler olduğuna inanırlardı. Evrendeki her şeyle birlikte kendi yaşamını da olduğu gibi kabul etmeyi öğrenen insanın huzur içinde yaşayacağını savunurlardı.

Stoacılık felsefesinin önde gelenlerinden biri Zenon’dur, Ticaretle uğraşırken Sokrates ve Ksenophon’un yapıtlarını inceleyen Zenon, bir iş yolculuğu için Atina’ya gidince, Krates’in derslerini izledikten sonra felsefeye yöneldi. Herakleitos’un evrenbilimi ve Aristoteles mantığının bir bölümünü birleştirerek Stoacılık adı verilen felsefe okulunu kurdu. Özellikle *apatheia* (hırslardan uzaklaşmak) kavramı üzerinde çok dersler vermiştir. İnsanların duygularını kontrol etmesi yoluyla bilgi üretilebilir. Zenon’a göre bir insan gerçek zenginlik, sağlık ve mutluluğa ancak erdemli olmakla ulaşabilirdi. Erdemli insanlar, duygusal dengeye ve dinginliğe kavuşmuş kişiler olarak, mutlu olabilmek için gerekli tüm koşullara sahiptir. Duygusal dengesini kuramamış, huzursuz insanlar ise erdemsizdi ve bunlar yaşamlarında ne kadar zengin ya da sağlıklı olurlarsa olsunlar aslında mutsuzdur. Sıradan kişileri sarsan, üzen ya da korkutan olaylar, duygusal dengesini kurmuş insanları etkilemez. Karşılıklı yardımlaşmaya önem veren erdemli insanlar, kendilerinin ve başkalarının yaşam koşullarını düzeltmek için çaba göstermelidir. Zenon ve onu izleyen diğer Stoacı düşünürler Eski Yunan’ın düşünce yaşamında etkili oldular. Yunanlar genellikle çok sayıda tanrıya taptıkları o dönemde, Stoacılar tek tanrı ya da tek ruh olduğuna ve bu ruhun her şeyin içinde var olduğuna inanırlardı. Ayrıca tüm nesnelere bu ruhtan bir parça taşıdığına göre, doğadaki her şeyin de birbiriyle bağlantılı olduğunu düşünürlerdi. Buna göre, insanlar da birbirleriyle ve başka şeylerle ilişki içindeydi. Stoacı

düşünceye göre hangi ülkeden olursa olsun herkes kardeşti. Hatta köleler bile öbür insanlarla eşitti. Kleanthes Zeno'nun öğretilerini başarılı bir şekilde geliştirim muhafaza etmiştir. Stoa öğretisine dinsel bir soluk kazandırmak isteyen Kleanthes'i Aristoteles gibi evreni olgunluğa doğru gittikçe yükselen bir basamaklanma diye tanımlar. Kötülüklerin nedeninin, yetkinliği dolayısıyla Tanrı'nın olamayacağını söyler bu düşünce kendisini Zenon'un pantheizminden ayırmaktadır. Kleanthes'in kendisi ile ilgili olumsuz sözlere rastlalsak da felsefesi ve yazarlığı tam tersi yöndedir. Aralarında en önemlilerinin *Zenon'un felsefi Doktrini ve Heraklit'in Yorumu* olduğu çok sayıda kısa eser yazmıştır.

4. SONUÇ

Batı Anadolu’da M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda ortaya çıkarak batı uygarlık tarihine önemli iz bırakan “İonyalı Düşünürler’in derin etkiler yarattığı yerler arasında Troas bölgesi de gelmektedir. Özellikle İonya’nın kolonizasyon faaliyetleri sonucunda Troas bölgesinde İonya’nın kültür yaşamına dahil olmaya başlamıştır. Ünlü İonyalı Düşünürlerden Thales’in ömrünün son yıllarını Tenedos’ta geçirmeyi tercih etmesi ve orada M.Ö. 6. yüzyılda Kleostratos adında bir gök bilimcinin yetişmesine sebep olmuştur. Tenedos’un antik Yuna deniz ticaretinde oynadığı etkin rol adaya önemli bir kültürel zenginlik ve refah seviyesi getirmiş olduğu arkeolojik olarak belgelenmiştir. Tenedos’un coğrafik konumu astronomi adına önemli bazı çalışmaları teşvik ettiği ileri sürülebilir. Örneğin Kleostratos’un Koç ve Yay ile başlayan burçlar kuşağını ve güneş takvimini Tenedos’ta bulması veya geliştirmesi altındaki faktörler sürekli irdelenmiştir. Bu tür buluşların aslında Babil’de yapıldığı ve İonyalı tüccarlar vasıtasıyla İonya ve etkisindeki coğrafik bölgelere tanıtıldığı kabul edilebilir. Benzer bir şekilde M.Ö. 5. yüzyılda İonyalı Düşünür Anaksagoras’ın da ömrünün son yıllarını bir diğer önemli Troas liman kenti Lampsakos’ta geçirmeyi tercih etmesi bir rastlantı değildir. Önemli bir liman kenti olan Lampsakos İonya kolonizasyon faaliyetleri ve deniz ticaretinde önemli bir rol oynadığı kentin coğrafik konumundan açıkça anlaşılmaktadır. Tarım ve maden kaynaklarıyla İonya’nın zenginliğine önemli katkı sağlayan Lampsakos’un özellikle M.Ö. 6. ve 5 yüzyıllarda üst düzey bir refah seviyesi yakaladığı anlaşılmaktadır. Anaksagoras’ın öğrencisi ve dostu olan Yaşlı Metrodoros bu dönemde Lampsakos’un yerli düşünürü olarak dikkat çekmektedir. Lampsakos’u bir bilim kenti yapan faktörlerin Helenistik dönemde de devam ettiğini ünlü düşünür Epikuros’un ömrünün son yıllarını yaşamak için Lampsakos’u seçmesinden anlıyoruz. Epikuros’un Lampsakos’a geldiği zaman çok sayıda bilgin veya düşünürün Lampsakos’da mevcut olması altı çizilmesi gereken bir durumdur. Bu bakımdan Klasik ve Helenistik dönemde Lampsakos kentin Kolothos ve Anaksimenes gibi yerli bilgin ve düşünürleri kadar burada yaşayıp eser vermeyi tercih eden Anaksagoras ve Epikuros gibi bilgin ve düşünürler ile de ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan Tenedos ve Lampsakos’u tıpkı Güney marmara’nın diğer önemli İon koloni kenti Kyzikos gibi antik Yunan bilim tarihi kapsamında İonyanın bir uzantısı olarak görmek gerekir.

İon kültürünün Troas bölgesinin sadece liman kentlerinde etkili olmadığını söylemek gerekir. İonyalılar tarım ve diğer ham madde ihtiyaçlarını karşılamak için Troas bölgesinin iç bölgelerinde de kolonizasyon faaliyetlerinde buldukları arkeolojik veriler ışığında sabittir. Bu bağlamda iç Troas bölgesinde İonyanın koloni kurduğu Skepsis kenti büyük önem arz etmektedir. Skepsis'in Troas bölgesini İonya bölgesine bağlayan Skamandros Nehrini takip eden karayolu üzerinde yer alması kentin neden burada kurulduğunu açıklamaktadır. Skepsis'in özellikle M.Ö. 5. ve 4. yüzyılda İon etkileri altında kaldığını vurgulamak yanlış olmaz. Atina'da Aristoteles ve Theophrastos'un öğrencisi olan Skepsisli Neleos tıpkı babası Koriskos gibi kentin yerlisi düşünürler arasında ön plana çıkmaktadır. Theophrastos'un Atinada'daki kütüphaneyi Skepsis'e götürmek üzere Neleos'a vermesi de kentin önemini vurgulamaktadır. Bu bakımdan Troas bölgesini İonya kültürünün bir devamı olarak görmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Algra, K. *Concepts of Space in Greek Thought*, Brill 1995.
- Aslan, N. ve N. Sevinç. "Die eisenzeitliche Gräber von Tenedos." *Istanbuler Mitteilungen* 53 (2003) 223-250.
- Ataçeri, E. ve Argavan, S. "Bozcaada ortaokul sahasına yapılan kazı hakkında ön rapor." *Türk Arkeoloji Dergisi* 11 (196) 19-20.
- Aygen, M.S. *Bütün Yönleriyle Bozcaada*. Afyon: Türkeli Matbaası, 1985
- Bamyacı, A.O. *Antik Denizcilikte Tenedos/Bozcaada: Kıyusal Kullanım ve Ticaret*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 2006
- Barnes, Jonathan. *Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*, (Çev.Hüseyin Portakal) Cem Yayınevi, İstanbul 2004, 64-75.
- Bicknell, P.J. "Did Anaxagoras observe a Sunspot in 467 B.C.?" *Isis* 59, 1968, 87-90.
- Brehier, Emile. *Felsefe Tarihi-İlkçağ ve Ortaçağ Cilt I* (Çev.Miraç Katırcıoğlu), Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1969, 2-3.
- Brunt. P. A. "Anaximenes and King Alexander I of Macedon." *The Journal of Hellenic Studies* 96, 1976, 151-153
- Califf, D. J. "Metrodorus of Lampsacus and the problem of allegory: an extreme case?" *Arethousa* 36, 2003, 21-36.
- Catling, R. "The typology of the Protogeometric and sub-Protogeometric pottery from Troia and its Aegean context", *Studia Troica* 8: 151-187
- Ciurnelli, D. *La filosofia di Anassagora*, Padova 1947.
- Clark D. H. ve M. D.H. Clark. *Measuring the Cosmos: How Scientists Discovered the Dimensions of the Universe*. New Jersey: Rutgers University Press, 2004
- Clay, D. "Sailing to Lampsacus: Diogenes of Oenoanda New Fragment 7". *Greek, Roman and Byzantine Studies* 14, 1973, 49-50.
- Clay, D. "Epicurus in the Archives of Athens", *Studies in Attic Epigraphy, History and Topography. Presented to Eugene Vanderpool*. Hesperia Supplements, No:19, 1982.
- Cleve, F. M. *Die Philosophie des Anaxagoras. Versuch einer Rekonstruktion*, New York 1917.

- Cruzezer, G. F. *Historicorum Graecorum Antiquissimorum Fragmenta: Hecataei historica itemque Charonis et Xanthi Omnia*, Heidelberg 1804.
- Crönert, W. *Kolotes und Menedemos: Texte und Untersuchungen zur Philosophenund, Literaturgeschichte*, Amsterdam 1965.
- Cook, John Manuel. *The Troad An Archaeological and Topographical Study*. Oxford: Oxford University Press 1973.
- Dorandi, Tiziano. "Chronology", *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*, Algra, Keimpe; Barnes, Jonathon; Mansfeld, Jaap et al. (ed.), Cambridge: Cambridge University Press 2005.
- Erdmann, J. E. *A History of Philosophy*. Anmol Publications 2002.
- Flashar, M. *Metrodoros: ein Philosophenportrait in der archaologischen Sammlung der Universitat Freiburg*, München 1999.
- Fortenbaugh, W.W., P.M. Hubby, R.W. Sharples, ve D. Gutas. *Theophrastus of Eresus: Sources for His Life, Writings, Thought and Influence*. Leiden, 1992.
- Fotheringham, J. "Cleostratus." *The Journal of Hellenic Studies* 39 (1919) 164-184.
- Fotheringham, J. 1920. "Cleostratus: A Postscript." *The Journal of Hellenic Studies* 40: 208-209.
- Fotheringham, J. 1925. "Cleostratus (III)." *The Journal of Hellenic Studies* 45: 78-83
- Fuhrmann, M. *Untersuchungen zur Textgeschichte der pseudoaristotelischen Alexander-Rhetorik* (der Techne des Anaximenes von Lampsakos) Mainz 1965.
- Furley, D. *From Aristotle to Augustine: Routledge History of Philosophy, Volume 2*, Routledge 2003.
- Furley, D. "Cosmology", *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*, K. Algra, J. Barnes, J. Mansfeld, Jaap. Cambridge University Press 2005.
- Gatzemeier, M. *Die Naturalphilophie des Straton von Lampsakos, Zur Geschichte d. Probleme d. Bewegung im Bereich d. Frühen Peripatos*, Hain 1970.
- Gaiser, K. *Theophrast in Assos. Zur Entwicklung der Naturwissenschaft zwischen Akademie und Peripatos*. Heidelberg: Carl Winter, 1985.
- Gershenson, D. E. *Anaxagoras and the Birth of Scientific Method*, New York 1964.

- Gottschalk, H. B. *Strato of Lampsacus, Some Texts*. Leeds, *Proceedings of the Leeds Philosophical And Literary Society*, 1965.
- Graham, D. W. *Explaining the Cosmos. The Ionian Tradition of Scientific Philosophy*, Princeton 2006.
- Hammerstaedt, J. “Die Homerallegorese des alteren Metrodor von Lampsakos”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 121, 1998, 28-32.
- Hemsem, J. T. *Anaxagoras clazomenius, Sive de vita eius atque philosophia desquisitionem historico-philosophicam*, Gottingae 1821.
- Ipfelkofer, A. *Die Rhetorik des Anaximenes unter Werken des Aristoteles*, Würzburg 1889.
- Janko, R. “The Devreni Papyrus: An interim text”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 141, 2002, 1-62.
- Jöhrens, O. *Die Fragmente des Anaxagoras*, Bochum-Lengendreer 1939.
- Klauck, H.; David Bailey. *Ancient Letters And the New Testament: A Guide to Context And Exegesis*, Baylor University Press 2006.
- Körte, A. *Metrodori Epicurei Fragmenta collegit: scriptoris incerti Epicurei commentarium moralem*, Lipsiae 1890.
- Kranz, Walter. *Antik Felsefe* (Çev. Suad Y.Baydur), Sosyal Yayınları, İstanbul 2009, 20-28.
- Laurenti, R. *Introduzione a Talete, Anassimandro, Anassimene*, Bari 1971.
- Lehoux, D. “All voids large and small, being a discussion of place and void in strato of Lampsacus’s matter theory”, *Apeiron* 32, 1999, 1-36.
- Lendle, O. *Einführung in die griechische Geschichtsschreibung, Von Hekataios bis Zosimos*, Darmstadt 1992.
- Lenz, D., F. Ruppenstein, M. Baumann, R. Catling, “Protogeometric pottery at Troia”, *Studia Troica* 8: 189-222.
- Müller, K. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, Paris 1841.
- Özhan, Tolga. *Yazılı Kaynaklar Işığında Troas Bölgesi*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2004.
- Özhan, Tolga. “Antik Kaynaklarda Skepsis Kenti”, *Bayramiç Sempozyumu*, 3-5 Ağustos 2007, Bayramiç- Çanakkale 2007.

- Özkan, T. "1990 yılı Tenedos Nekropol Çalışmaları." *II. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 1991, 1-9.
- Özkan, T. 1993. *Tenedos Arkaik ve Klasik Nekropolü*. Ege Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Pearson, L.I.C. *Early Ionian Historians*, Princeton 1939.
- Poppelreuter, H. *Zur Psychologie der Aristoteles, Theophrast, Strato*. Leipzig 1892.
- Prosokratikoi. *Archelaos, Metrodors, Lampsakenos, Kleidemos, Idaios, Diogenes Apolloniatos, Kratylos, Antisthenes, Herakleiteios*, Atina 2000 vol.15.
- Reale, G.; J.R. Catan. *A History of Ancient Philosophy*, Vol 3, Sunny Press 1985.
- Repici, L. *La natura e l'anima: saggi su Stratone di Lampsaco*, Torino 1988.
- Rodier, G. *La physique de Straton de Lampsaque*, Paris 1890.
- Rose, B. Ch. "Ilion in griechischer und römischer Zeit", *Troia: Traum und Wirklichkeit*. 2001, 180-189
- Sarton, G. *Ancient Science Through the Golden Age of Greece*. Cambridge: Harvard University. 1953
- Schaubach, J.K. *Geschichte der griechischen astronomie bis auf Eratosthenes*. Göttingen: J.F. Röwer. 1802
- Sevinç, N. "Bozcaada (Tenedos) nekropolü 1992 yılı kurtarma kazısı." *VI. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 1994, 311-320.
- Sevinç N. ve T. Takaoğlu, "The Early Bronze Age on Tenedos/Bozcaada." *Studia Troica* 14 (2004) 135-140.
- Takaoğlu, T. ve A.O. Bamyacı "Continuity and Change in Rural Land Use on Tenedos/Bozcaada." *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia*, volume 2, T. Takaoğlu (editör). 2005, Istanbul: Ege Yayınevi, 115-137.
- Silverstre, M.L. *Anassagora nella storiografia dal Vsec.A.C al VI sec.d.C*. Roma 1989.
- Tavukçu, A. Y., C. Başaran, Z. Tavukçu, E. Küçükefe. "Bozcaada/Tenedos Araştırmaları 2002." *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 21 (2003) 67-76.
- Thomson, G. *Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler- İlk Filozoflar* (Çev.Mehmet H.Doğan) Payel Yayınları, İstanbul 1997, 132-173/ 343-349.
- Van der Waerden, B.L. *Die Astronomie der Griechen*. Darmstadt, 1988

- Velardi, R. *Retorica, filosofia, letteratura: saggi di storia della retorica greca su Gorgia, Platone e Anassimene di Lampsaco*, Napoli 2001.
- Vorlander, Karl. *İlkçağ Yunan Felsefesi Tarihi* (Çev. Mehmet İzzet), Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2001, 40-43.
- Webb, E. "Cleostratus Redivivus." *The Journal of Hellenic Studies* 41 (1921) 70-85.
- Webb, E. "Cleostratus and his Work." *The Journal of Hellenic Studies* 47 (1928) 54-63
- Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi* (Çev. Halil Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, İstanbul 1993, 87-91.
- Weil, B. *Der Geismord von Lampsakos, frei gestaltet nach Ciceros erster Rede gegen Verres*, Duuseldorf-Benrath 1958.
- Wehrli, F. *Die Schule des Aristoteles, Texte und Kommentare. Heft 5, Straton von Lampsakos*, Basel 1944.
- Wehrli, F. "Straton von Lampsakos", *The Journal of Philosophy* 49, 1952, 196-198.
- Wedland, P. *Anaximenes von Lampsakos, Studien zur ältesten Geschichte der Rhetorik. Festschrift für die XLVIII. Versammlung Deutscher Philologen und Schulmänner in Hamburg*, Berlin 1905.
- Zafiropulo, J. *Anaxagore de Clazomene. Le mythe grec traditionnel de Thales a Platon. II, Theorie et Fragments*, Paris 1948.
- Zeller, E.; W. Nestle; L. Palmer. *Outlines of the History of Greek Philosophy*. Routledge: Routledge University Press 2000.
- Worthington, I. *A Companion to Greek Rhetoric*, Wiley-Blackwell 2006.
- Zeyl, D. J.; D. Devereux, P. Mitsis. *Encyclopedia of Classical Philosophy*, 1997.
- William W. F., P. M. Huby, A. A. Long (edd.): *Theophrastus of Eresus. On his Life and Work*. New Brunswick and Oxford: Transaction Books, 1985.

ANTİK ÇAĞ BİLİMİNDE TROAS BÖLGESİ

MERVE KOLDAMCA
YILMAZ